

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra antropologie a zdravotní vědy

Bakalářská práce

Vladimíra Šlachtová

**Problematika experimentování s alkoholem na
základních školách v Otrokovicích**

Olomouc 2024

Vedoucí práce: Mgr. Petra Kurková, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedeníh pramenů a literatury.

V Olomouci dne 15.4. 2024

Vladimíra Šlachtová

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat Mgr. Petře Kurkové, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, poskytování konstruktivních rad a podkladů k práci. Především však za ochotu a velmi vstřícnou komunikaci. Také bych ráda poděkovala vedení a učitelům základních škol v Otrokovicích, za vstřícnost a pomoc při vyplňování dotazníků.

ÚVOD.....	5
1 Aktuálnost řešené problematiky.....	7
2 Alkohol.....	9
2.1 Krátkodobé důsledky požívání alkoholu.....	9
2.2 Závislost na alkoholu	10
2.3 Vliv rodiny na vztah k alkoholu.....	12
2.3.1 Prevence na školách	13
3 Mladší versus starší školní věk	17
3.1 Mladší školní věk	17
3.2 Starší školní věk	18
3.3 Konzumace alkoholu u žáků na 1. a 2. stupni ZŠ	20
4 ANALYTICKÁ ČÁST	23
4.1 Metodika	23
4.1.1 Cíle a hypotézy	23
4.1.2 Použitá metoda	24
4.1.3 Průběh výzkumu a výzkumný vzorek	25
4.1.4 Limitace výzkumu	26
4.2 Interpretace výsledků	27
4.3 Testování závislosti.....	37
4.4 Diskuze.....	45
4.5 Doporučení pro praxi	47
Závěr	49
Seznam použité literatury	51
Seznam tabulek	55
Seznam obrázků	56

ÚVOD

Konzumace alkoholu mezi dětmi a dospívajícími představuje závažný společenský problém s dalekosáhlými důsledky pro zdraví a vývoj mladé generace. Experimentování s alkoholem v raném věku zvyšuje riziko rozvoje závislosti v dospělosti a je spojeno s řadou negativních dopadů, jako jsou zhoršený školní prospěch, rizikové sexuální chování, úrazy a nehody. Přestože je prodej a podávání alkoholu osobám mladším 18 let v České republice zakázáno, výzkumy ukazují, že značná část dětí a dospívajících má zkušenosti s konzumací alkoholu. Tento fenomén tak představuje naléhavou výzvu pro odborníky z oblasti prevence, vzdělávání a zdravotnictví.

Aktuálnost tématu konzumace alkoholu mezi žáky základních škol potvrzují i nedávné tragické události, kdy došlo k otravě alkoholem u nezletilých jedinců. Tyto případy poukázaly na snadnou dostupnost alkoholu pro děti a dospívající a na nedostatečnou informovanost o rizicích spojených s jeho konzumací. Zároveň vyvolaly diskusi o účinnosti stávajících preventivních programů a o potřebě hledat nové přístupy k řešení tohoto problému. Hlubší porozumění faktorům, které ovlivňují vztah dětí a dospívajících k alkoholu, je nezbytným předpokladem pro tvorbu cílených a efektivních intervenčních strategií.

Cílem práce je zjistit výskyt fenoménu experimentování s alkoholem mezi žáky základních škol. Dílčím cílem je zjistit, zda je výskyt experimentování s alkoholem závislý na věku žáků. Pro tyto účely jsou stanoveny tři hypotézy, které budou ověřeny ANOVA testem. Bylo realizováno kvantitativní dotazníkové šetření na vzorku 594 žáků tří základních škol. Získaná data byla analyzována pomocí metody ANOVA s cílem ověřit stanovené hypotézy o vztahu mezi věkem a konzumací alkoholu.

Bakalářská práce je rozdělena do pěti hlavních kapitol. První kapitola se věnuje teoretickým východiskům a přináší přehled dosavadních poznatků o konzumaci alkoholu mezi dětmi a dospívajícími. Zabývá se prevalencí tohoto jevu, jeho příčinami a důsledky a představuje vybrané teorie vysvětlující vztah mladých lidí k alkoholu. Druhá kapitola se zaměřuje na specifika konzumace alkoholu v kontextu základních škol. Popisuje legislativní rámec upravující dostupnost alkoholu pro nezletilé, roli školy v prevenci a intervenci a představuje příklady osvědčených preventivních programů.

Třetí kapitola se věnuje charakteristice mladšího a staršího školního věku z hlediska vývojové psychologie. Popisuje klíčové vývojové úkoly a změny, kterými děti v těchto

obdobích procházejí, a diskutuje jejich možný vliv na vztah k alkoholu. Čtvrtá kapitola představuje metodologii vlastního výzkumu. Popisuje cíle a hypotézy, zvolenou metodu sběru dat, průběh výzkumu a charakteristiku výzkumného souboru. Diskutuje také limitace provedené studie a jejich možný vliv na interpretaci výsledků.

Pátá kapitola přináší výsledky realizovaného dotazníkového šetření. V první části jsou představeny základní deskriptivní statistiky popisující výskyt konzumace alkoholu mezi respondenty. Druhá část se věnuje testování hypotéz o závislosti mezi věkem a vybranými proměnnými souvisejícími s konzumací alkoholu pomocí metody ANOVA. Výsledky jsou prezentovány v přehledných tabulkách a grafech a jsou doprovázeny podrobným komentářem.

V závěru jsou shrnuty hlavní poznatky plynoucí z teoretické i praktické části práce. Jsou diskutovány možné implikace výsledků pro prevenci a intervenci v oblasti konzumace alkoholu mezi dětmi a dospívajícími a jsou nastíněny perspektivy dalšího výzkumu v této oblasti. Práce by tak měla přispět k hlubšímu porozumění fenoménu konzumace alkoholu mezi žáky základních škol v Otrokovicích a poskytnout podněty pro tvorbu efektivních strategií prevence a snižování rizik spojených s tímto chováním.

1 AKTUÁLNOST ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY

V období socialismu byla konzumace alkoholu vnímána velmi negativně jako škodlivá závislost poškozující zdraví a společenskou produktivitu. V současnosti je alkoholismus vnímán jako vážný sociální a zdravotní problém, stále je však alkohol důležitou součástí mnoha kultur. Světová zdravotnická organizace upozorňuje na vysoký podíl alkoholu na celkové nemocnosti a předčasných úmrtích. Otázka, zda je možné konzumovat alkohol tak, aby byl prospěšný pro zdraví, zůstává otevřená a vyžaduje si uvážlivý přístup (WHO, 2019 in Nešpor, 2020).

Alkoholismus a s ním spojené rizikové chování představuje významnou problematiku české společnosti, která je v mezinárodním kontextu negativně vnímána díky vysoké míře konzumace alkoholických nápojů. Česká republika se dlouhodobě umisťuje na předních příčkách v různých indexech, které hodnotí spotřebu alkoholu, a to nejen v rámci Evropské unie. Příkladem může být první místo v indexu dekadentnosti od Bloomberg (2012 in Dvořák, 2023) nebo vysoké umístění v indexu, který měří výdaje domácností na alkohol a další neřesti. V České republice je roční spotřeba čistého alkoholu na osobu alarmující, s průměrnou hodnotou 14,4 litru, což Českou republiku řadí na špičku mezinárodních statistik. Z celkové konzumace tvoří největší část pivo (54 %), následované lihovinami (25 %) a vínem (21 %). Alarmující je také počet lidí, kteří alkohol užívají v rizikových množstvích, kdy téměř 1,6 milionu obyvatel konzumuje alkohol téměř denně v množstvích přesahujících doporučené limity. (Dvořák, 2023)

Vysoká spotřeba alkoholu má vážné zdravotní důsledky. Je spojována s výskytem více než dvou set onemocnění, včetně nádorových, kardiovaskulárních a jaterních chorob. Alkoholismus také představuje významný faktor v úmrtnosti, přičemž v České republice je přisuzován zhruba 6 % všech úmrtí. Vedle zdravotních problémů má nadměrná konzumace alkoholu také závažné sociální dopady, včetně vlivu na rozvodovost a kriminalitu. Jedním z hlavních faktorů, které přispívají k udržení vysoké spotřeby alkoholu v české společnosti, je jeho široká sociální přijatelnost a dostupnost. Tato kultura je podporována i v rodinném prostředí, kde se děti často setkávají s alkoholem již v raném věku. Nárůst spotřeby alkoholu po roce 1989 lze přičíst k politickým a ekonomickým změnám, které vedly k deregulaci výroby a prodeje alkoholu Nešpor (2020).

Pandemie covid-19 a s ní spojený stres ještě více zvýšily riziko nadměrné konzumace alkoholu. Opatření proti šíření viru představovala zvýšené riziko zejména pro osoby s

problémovým pitím. Ačkoli se v minulosti v české společnosti objevovaly snahy o regulaci konzumace alkoholu, současné statistiky a vývoj situace ukazují, že je třeba přijmout účinnější opatření. Zkušenosti ze zahraničí naznačují, že omezení dostupnosti alkoholu, regulace reklamy a zavedení cenových a daňových opatření mohou vést k poklesu spotřeby. Tato opatření by nejen pomohla snížit zdravotní a sociální náklady spojené s alkoholismem, ale také by odeslala jasný signál o nesouhlasu společnosti s nadměrnou konzumací alkoholu Dvořák (2023).

2 ALKOHOL

Alkohol, ve své chemické podstatě, je sloučenina s unikátní schopností rychle se dostávat do různých částí těla, včetně mozku, což má významný dopad na lidské chování a zdravotní stav. Chemicky je alkohol definován jako skupina organických sloučenin odvozených od uhlovodíků, charakteristická přítomností jedné nebo více hydroxylových skupin (-OH) ve své struktuře. Mezi alkoholy nejčastěji patří etylalkohol, neboli etanol (C₂H₅OH), který je hlavní složkou alkoholických nápojů. Tento konkrétní druh alkoholu vzniká procesem fermentace, kdy jsou sacharidy, ať už jednoduché cukry z ovocného původu nebo polysacharidy nacházející se v obilovinách a bramborách, přeměněny na alkohol. Pro dosažení vyšších koncentrací alkoholu je následně použita destilace, což je proces, při němž se odpařuje a kondenzuje tekutina pro oddělení složek na základě rozdílné bodů varu (Bareš, 2014).

S cílem chránit zdraví a bezpečnost lidí, Světová zdravotnická organizace (WHO, 2019) určila doporučené maximální denní dávky konzumace alkoholu pro zdravé dospělé. Tyto limity, stanovené na 20 gramů čistého alkoholu denně pro obecnou populaci, se liší podle pohlaví - pro ženy jsou doporučeny maximálně 16 gramů a pro muže až 24 gramů denně. V praktickém vyjádření, to představuje zhruba půllitr piva nebo 200 ml vína. Tyto směrnice jsou navrženy tak, aby minimalizovaly zdravotní rizika spojená s konzumací alkoholu, včetně potenciálního rizika vzniku závislosti a dalších negativních důsledků pro fyzické a duševní zdraví jedince (Šamánek a kol., 2013). Tyto doporučení jsou založena na rozsáhlém výzkumu, který poukazuje na to, že i mírná až střední konzumace alkoholu může mít dlouhodobé negativní účinky na zdraví, včetně zvýšeného rizika vzniku některých typů rakoviny, srdečních onemocnění a jiných chronických stavů.

2.1 Krátkodobé důsledky požívání alkoholu

Krátkodobé důsledky požívání alkoholu mohou být rozličné a závisí na množství konzumovaného alkoholu. Již lehká opilost může vést k excitaci, zatímco střední stupeň opilosti může mít hypnotický efekt. Těžká opilost pak vstupuje do narkotického stadia, a při velmi vysoké koncentraci alkoholu v krvi může dojít až k těžké intoxikaci se ztrátou vědomí a potenciálně smrtelnými důsledky. Tyto stavy ovlivňují nejen fyzické, ale i psychické zdraví jedince a mohou vést k okamžitým negativním důsledkům, jako jsou nehody, agresivní chování, či akutní zdravotní problémy. Je zřejmé, že alkohol má silný dopad na jednotlivce i společnost jako celek. Je klíčové rozlišovat mezi efekty alkoholu při jeho

jednorázovém požití (akutní intoxikace) a při dlouhodobém užívání. Pravidelná konzumace větších množství může vést k vážným zdravotním komplikacím, včetně rizika vzniku závislosti (Fischer a Škoda, 2014).

Akutní intoxikace se projevuje různými stupni narušení psychických, sensorických a motorických funkcí, které lze rozdělit od mírné opilosti až po těžké stavy, včetně otravy alkoholem, bezvědomí a potenciálně i smrti. S rostoucí koncentrací alkoholu v krvi se mění i projevy a chování jedince, od počátečního uvolnění až po agresivitu a otupělost. Zvyšující se hladina alkoholu v krvi mění chování člověka od uvolnění a veselosti k rizikovějšímu chování, jako je zhoršení schopnosti rozhodování, ztráta sebekontroly a zvýšené riziko úrazů. Při vyšších hladinách alkoholu dochází k výraznějším poruchám, jako jsou problémy s rovnováhou, dvojité vidění, paměťové poruchy a v extrémních případech může dojít k bezvědomí a smrti (Fischer a kol., 2009).

2.2 Závislost na alkoholu

Přístup člověka k alkoholu a jeho důsledky mohou být různorodé a rozdělit je lze do několika kategorií, zahrnujících abstinenty, kteří alkohol nepřijímají, až po osoby, u kterých se vyvinula plnohodnotná závislost. Ve vztahu k alkoholu lze pozorovat čtyři základní vzorce chování: abstinenti, konzumenti, pijáci a alkoholici. Riziko spojené s konzumací alkoholu je značné. Závislost na alkoholu prochází několika fázemi, od počátečního stadia, kdy je konzumace příležitostná, přes varovné stádium, kde se spotřeba zvyšuje a může docházet k tajnému pití, až po rozhodné a konečné stádium, kdy je závislost plně rozvinutá a jedinec konzumuje alkohol neustále. E. M. Jellinek rozeznává pět typů alkoholové závislosti, od typu alfa, kde je alkohol zneužíván pro potlačení nepříjemných pocitů, přes typ beta s nepravidelným, ale nadměrným pitím, až po typy gama, delta a epsilon, které se liší v míře kontroly nad konzumací a v důsledcích pro tělesné a psychické zdraví (Kalina, 2015).

Závislost na alkoholu je komplexní a mnohostranný problém, který zahrnuje jak psychické, tak tělesné aspekty. Na psychické úrovni je závislost na alkoholu charakterizována silným a neodolatelným nutkáním konzumovat alkohol, které je poháněno touhou po opakování pocitů euforie a uvolnění, které alkohol poskytuje. Tento stav může vést k tomu, že jedinec pokračuje v pití i přes vědomí možných negativních důsledků, včetně zdravotních rizik a sociálních problémů. Psychická závislost je zesílena snahou vyhnout se nepříjemným psychickým abstinenčním příznakům, jako jsou úzkost, nespavost,

podrážděnost a pocit vnitřní prázdnoty. Na fyzické úrovni může dlouhodobé užívání alkoholu vést k tělesné závislosti, kdy se tělo přizpůsobí pravidelnému přísunu alkoholu a vyvíjí se odolnost vůči jeho účinkům. Přerušeni nebo snížení konzumace může pak vést k vážným abstinenčním příznakům, včetně třesu, pocení, zvýšené teploty, zimnic, křečí a v extrémních případech i epileptických záchvatů. Tělesná závislost na alkoholu může mít dalekosáhlé důsledky pro zdraví, včetně poškození jater, srdce a dalších orgánů. Dlouhodobé zneužívání alkoholu může vést k řadě sociálních a osobních problémů, včetně ztráty zájmů, poškození vztahů, chování vedoucího k potenciální kriminalitě, fyzické a psychické únavě a celkovému selhání organismu. Riziko spojené s konzumací alkoholu se dále zvyšuje v případě, že je alkohol aplikován injekčně, což může vést k předávkování a vážným infekcím, jako je HIV, hepatitida B a C, které mohou mít fatální následky (Dvořák, 2023).

Přestože podle Skály (1998) může mít mírná konzumace alkoholu některé pozitivní účinky na kardiovaskulární zdraví, nadměrné pití vede k řadě negativních důsledků, včetně hypertenze, cévních mozkových příhod, onemocnění jater, srdečních poruch a zvýšeného rizika nádorového bujení (Ehrmann, Hůlek, 2010). Akutní a chronické zdravotní a sociální důsledky zneužívání alkoholu, jak upozorňují Fischer a Škoda (2014), sahají od okamžitých účinků intoxikace po dlouhodobé poškození zdraví a rozpad rodinných a pracovních vztahů. Jandourek (2012) zdůrazňuje zátěž, kterou závislost na alkoholu představuje pro státní zdravotnický systém a společnost, včetně ekonomických následků a zvýšené rozvodovosti a nehodovosti.

Fischer a Škoda (2014) identifikovali několik klíčových oblastí, které hrají roli v procesu vzniku závislostí, včetně závislosti na alkoholu. Tento proces zahrnuje genetické, biologické, psychické a sociální faktory. V oblasti genetických predispozic je důležitým prvkem, že ačkoliv genetika sama o sobě nezpůsobuje závislost, může v kombinaci s dalšími faktory zvýšit riziko jejího vzniku. Je prokázáno, že některé genetické konfigurace mohou ovlivnit, jakým způsobem jedinec reaguje na alkohol a jak se u něj může vyvíjet závislost. Biologické predispozice se týkají způsobu, jakým jednotlivci metabolizují alkohol. Někteří lidé mohou po konzumaci alkoholu cítit silnější pozitivní účinky a zároveň trpět méně závažnými kocovinami, což může vést k častějšímu a intenzivnějšímu pití. Pokud jde o psychické faktory, ty zahrnují širokou škálu osobnostních rysů a psychologických stavů. Lidé s nízkou sebekontrolou, emoční nestabilitou, sklony k depresím, vysokou mírou extroverze nebo touhou po nových zážitcích mohou být náchylnější k závislosti na alkoholu. Sociální faktory hrají také zásadní roli. Rodinné prostředí, sociální skupiny a subkultury, ve

kterých se jedinec pohybuje, mohou významně ovlivnit jeho pití. Riziko závislosti se zvyšuje v určitých sociálních a prostorových kontextech, jako jsou městská sídliště, průmyslové zóny nebo oblasti s vysokou mírou sociální anonymity a migrace. Sociální konformita a potřeba udržovat sociální vazby mohou také podněcovat konzumaci alkoholu (Jandourek, 2012).

2.3 Vliv rodiny na vztah k alkoholu

Rodina jako základní sociální jednotka, kde jedinec tráví významnou část svého dětství a dospívání, hraje zásadní roli v předávání sociálních norem, hodnot a modelů chování. Otec a matka, nebo jiní dospělí členové rodiny, jsou pro děti prvními a často nejvýznamnějšími vzory. To, jak se ti dospělí staví k alkoholu, jak často a za jakých okolností ho konzumují, jaký význam mu přiřkládají v rámci rodinných oslav a rituálů, má značný dopad na vnímání alkoholu dětmi. Pokud jsou děti svědky toho, že jejich rodiče či blízcí užívají alkohol zodpovědně a s mírou, může to vést k formování zdravého vztahu k alkoholu i v jejich dospělosti. Naopak, pokud je alkohol v rodině přítomen jako běžný únik od problémů, způsob oslavy každé příležitosti nebo dokonce nástroj řešení konfliktů, vytváří se riskantní model chování, který může děti vést k pozdějším problémům s alkoholem. Zvláště problematické je rodinné prostředí, kde je přítomna závislost na alkoholu nebo kde dochází k častým konfliktům a násilí spojenému s konzumací alkoholu. Takové prostředí může způsobit u dětí nejen rozvoj závislosti v dospělosti, ale i celou řadu emocionálních a behaviorálních problémů (Kasper, 2015).

Rodiny, které se vyznačují otevřenou komunikací o rizicích spojených s pitím alkoholu a podporují zdravé životní styl, mohou významně přispět k prevenci vzniku alkoholové závislosti u svých dětí. Situace se může dále komplikovat, pokud je pití alkoholu ve společnosti vnímáno jako akceptovatelné nebo dokonce žádoucí chování, což je obraz, který často prezentují média a reklamy. Vliv médií a reklamy na vnímání alkoholu dětmi a dospívajícími je nemalý. Alkohol je často zobrazován jako atribut společenského úspěchu, atraktivity a radosti ze života. Tento obraz může snadno ovlivnit mladé lidi, kteří jsou ve fázi hledání své identity a přijetí ve vrstevnické skupině (Nešpor, 2020).

Odborníci se jednohlasně shodují na významu prevence v boji proti alkoholismu, zdůrazňujíc, že informovanost o nebezpečích spojených s návykovými látkami je klíčová pro schopnost dětí rozhodovat se správně v rizikových situacích. Zásadní roli v tomto procesu hraje rodina, která by měla zajistit nejen biologické a psychologické potřeby dětí, ale také je vzdělávat o rizicích spojených s poškozením zdraví. Už v předškolním věku je

podle Nešpora (2020) důležité vštěpovat dětem hodnotu zdraví a učit je, jak se bránit nebezpečím, přičemž prevence by měla začít 2-3 roky před prvním setkáním s drogou, tedy ve věku 7-12 let.

Vhodným výchovným stylem lze předejít problémům s alkoholem, přičemž dobrý rodič je empatický, podporuje dítě, avšak stanovuje jasné hranice. Naopak, autoritativní výchova může vést k pocitům méněcennosti a úzkosti, což v extrémních případech může vést k zneužívání alkoholu jako způsobu vyrovnání se se společenským tlakem (Dvořák, 2023). Nešpor (2020) také zdůrazňuje význam rodinných pravidel a jejich konzistentního dodržování, což vede k zodpovědnějšímu chování dětí.

Základní principy prevence v rodině zahrnují získání důvěry dítěte, schopnost diskutovat o alkoholu a drogách, předcházení nudě tím, že se děti povzbuzují k bezpečným zájmům a zálibám, podporu přijímání hodnot vedoucích k odmítnutí alkoholu a drog, stanovení zdravých rodinných pravidel, pomoc dítěti v obraně proti špatnému vlivu a v hledání dobrých přátel a posilování zdravého sebevědomí dítěte (Kasper, 2015).

2.3.1 Prevence na školách

Kromě rodinného prostředí zdůrazňuje Bareš (2014) důležitost prevence realizovanou i ve školách prostřednictvím různých vzdělávacích programů, které by měly začleňovat otázky prevence do témat týkajících se péče o zdraví. Období dospívání, charakteristické odporováním autoritám, nakonec přechází v etapu, kdy jsou mladí lidé více nakloněni přijímat pohledy svých pedagogů, jsou otevřenější diskusi a mají zájem prezentovat své vlastní názory. Z toho důvodu by školy měly podporovat otevřený dialog na téma návykových látek, snažit se měnit postoje studentů k nim a podporovat mezi mladými lidmi odpor vůči alkoholismu. Věrohodnost informací, které pedagogové poskytují o alkoholu, je v tomto procesu zásadní. Vzdělávací programy zaměřené na prevenci užívání návykových látek mají ochranný účinek jak na studenty, kteří ještě s těmito látkami nemají zkušenosti, tak i na ty, kteří již s konzumací začali, neboť u nich podporují zodpovědnost za vlastní zdraví (Dvořák, 2023). Naproti tomu studenti gymnázií a středních odborných škol k alkoholu sahají méně často ve srovnání se studenty středních odborných učilišť, přičemž gymnazisté jsou považováni za skupinu s nejnižším rizikem. Nejvíce ohroženou skupinou jsou mladiství, kteří nedokončili základní vzdělání, avšak tato skupina často nedostává dostatečnou podporu, ať už v prevenci, tak v pomoci s výběrem budoucího povolání (Kasper, 2015).

Podpora ze strany školy v boji proti alkoholismu je pro studenty zásadní, zejména pokud pocházejí z rodinného prostředí, kde jsou problémy s alkoholem běžné. V takovém případě je pro ně důležité mít příklady jiných, pozitivních způsobů řešení problémů. Vytvoření příjemného prostředí ve škole může výrazně snížit tendenci dětí uchýlit se k návykovým látkám kvůli špatným známkám, negativnímu klimatu ve třídě nebo šikaně (Bareš, 2014).

Informace o zákazu konzumace návykových látek v prostorách školy a jejím okolí by měly být studentům sděleny na počátku každého školního roku, včetně možných důsledků takového chování. Přestože tyto informace nejsou často dostatečně zdůrazňovány, dochází k jejich porušování, zejména při školních akcích venku a vzdělávacích pobytech, což může vést k problémům i pro pedagogy, kteří nesou zodpovědnost za své žáky. Dostupnost alkoholu v blízkosti školních zařízení často přispívá k jeho konzumaci mezi studenty během nebo po vyučování. Školy by proto měly nabízet volnočasové aktivity, které by studentům pomohly zaplnit jejich volný čas a odvrátit je od nevhodných chování. (Bareš, 2014)

Hennessy a Tanner-Smith (2015) provedli meta-analýzu, jejímž cílem bylo shrnout dostupné důkazy o účinnosti školních krátkodobých intervenčních programů určených pro adolescenty. Systematické vyhledávání relevantních studií bylo provedeno s datovým omezením do 31. prosince 2012. Celkem bylo do meta-analýzy zařazeno 17 studií. Analýza výsledků ukázala, že školní krátkodobé intervence byly spojeny se statisticky významným zlepšením, kdy adolescenti v intervenčních skupinách snížili konzumaci alkoholu ve srovnání s kontrolními skupinami. Platí to ovšem pouze v případě, že jde o terapii individuální. Subanalýza dále ukázala, že zatímco individuálně poskytované krátkodobé intervence byly efektivní, nebyly nalezeny důkazy o tom, že by skupinově poskytované krátkodobé intervence (besedy, přednášky, diskuze) byly spojeny se snížením konzumace alkoholu u žáků. Formát poskytování byl však konfundován s modalitou programu, přičemž terapie zaměřená na motivaci byla neúčinnější, ale v rámci skupinově poskytovaných intervencí byla zřídka implementována. Studie tedy prokazuje, že neúčinnější metodou je individuální motivace jednotlivce.

Jiný výsledek ovšem přináší MacArthur (2016). Tato studie se zabývala kvantifikací dopadu peer-led intervencí na prevenci užívání tabáku, alkoholu a drog u mladých lidí ve věku 11–21 let. Byla provedena systematická revize a meta-analýza, která zahrnovala studie vyhledávané v databázích Medline, EMBASE, PsycINFO, CINAHL, ERIC a Cochrane Library od jejich počátku do července 2015. Celkem bylo identifikováno 17 relevantních

studií, z nichž přibližně polovina byla zaměřena na školní prostředí a cílila na prevenci užívání alkoholu a dalších návykových látek mezi adolescenty. Výsledky meta-analýzy ukázaly, že pravděpodobnost užívání alkoholu, kouření cigaret a konopí, byla nižší u skupiny, která prošla peer-led intervencí, ve srovnání s kontrolní skupinou. Tato studie tedy naznačuje, že peer-led intervence mohou být efektivní v prevenci užívání tabáku, alkoholu a možná i konopí mezi adolescenty. Tato zjištění podporují a posilují dřívější revize, které naznačovaly, že zapojení vrstevníků do zdravotních intervencí by mohlo přinést výhody v prevenci škodlivého chování během adolescence (MacArthur, 2016).

Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD) představuje jeden z klíčových pilířů ve výzkumu užívání návykových látek mezi mladistvými v Evropě. Tento významný projekt, jehož se účastní téměř 30 evropských zemí včetně České republiky, byl zahájen v roce 1995 a od té doby se pravidelně opakuje každé čtyři roky. Studie ESPAD poskytuje cenné informace o trendech v užívání návykových látek mezi studenty ve věku 15-16 let a slouží jako důležitý nástroj pro porovnávání situace v různých evropských zemích. Jedinečnost a nedocenitelnost studie ESPAD spočívá v její dlouhodobosti, pravidelnosti a rozsahu zkoumání. Standardizované metody a nástroje dotazníkového šetření, rozdělené do tří modulů, umožňují získávat srovnatelná data napříč zúčastněnými zeměmi. První modul obsahuje základní otázky společné pro všechny státy, druhý modul zahrnuje fakultativní otázky formulované dle potřeb jednotlivých zemí a třetí modul se skládá z doplňujících otázek, jejichž odpovědi nejsou zahrnuty v mezinárodní výzkumné zprávě. Hlavním cílem studie ESPAD je poskytovat ucelený přehled o vývoji užívání návykových látek mezi mladistvými, a to jak na celoevropské úrovni, tak i v jednotlivých zúčastněných zemích. Výsledky výzkumů slouží jako podklad pro hodnocení účinnosti preventivních programů protidrogové politiky na národní i regionální úrovni (Csémy a kol., 2019)

Česká republika ze studie ESPAD účastní od samého počátku a výsledky jsou publikovány pod vedením PhDr. Ladislava Csémy a jeho kolegů. V roce 2019 se do sedmé generace výzkumu zapojilo 2778 českých studentů ve věku 16 let z 255 základních a středních škol. Výsledky ukázaly, že 97,9 % dotazovaných mělo alespoň jednu zkušenost s pitím alkoholu a 58,3 % pilo alkohol více než dvacetkrát v životě. První zkušenost s alkoholem přichází nejčastěji ve čtrnácti letech a 3,4 % dotazovaných zažilo stav opilosti před dvanáctým rokem života. Pozitivní trend v abstinenci od alkoholu mezi šestnáctiletými studenty lze pozorovat při srovnání dat z výzkumných šetření ESPAD v letech 2003 až 2019.

Zatímco v roce 2003 uvedlo pouze 1,6 % dotazovaných, že nikdy v životě nepili alkohol, v roce 2019 jejich počet vzrostl na 4,9 %. Tento mírně stoupající trend naznačuje, že se postoj mladých lidí k alkoholu postupně mění, avšak je třeba vyčkat na výsledky následujících let, aby bylo možné potvrdit, zda se jedná o dlouhodobý vývoj. Studie ESPAD představuje neocenitelný zdroj informací o užívání návykových látek mezi evropskou mládeží a poskytuje cenné podklady pro tvorbu efektivních preventivních opatření a protidrogových politik. Pravidelné monitorování trendů v této oblasti je klíčové pro včasné odhalení potenciálních problémů a přijetí adekvátních opatření na ochranu zdraví a well-beingu mladé generace (Csémy a kol., 2019).

Studie ESPAD 2019 přinesla alarmující výsledky týkající se konzumace alkoholu. Jak uvádí Csémy (2019) oblíbenost alkoholu je mezi studenty velmi rozšířená - 95 % z nich již někdy v životě pilo alkohol a 63 % konzumovalo alkohol v posledních 30 dnech. Téměř 40 % studentů vypilo v posledním měsíci 5 a více sklenic alkoholu při jedné příležitosti a 12 % pije nadměrné dávky alkoholu alespoň jednou týdně. Průměrný věk první zkušenosti s alkoholem je 13 let.

Csémy (2019) poukazuje ve své studii na skutečnost, že i přes klesající trend v užívání alkoholu mezi mladistvými je jeho dostupnost stále alarmující. Šestnáctiletí studenti vnímají alkohol jako snadno dostupný, a to navzdory faktu, že by pro ně měl být nedosažitelný. Tento rozpor mezi legislativou a realitou je znepokojující a volá po důslednějším přístupu ze strany rodičů, škol i celé společnosti. Dalším varovným signálem je podceňování rizik spojených s konzumací alkoholu. Mladí lidé často nepovažují příležitostné pití za zdraví škodlivé, ačkoliv opak je pravdou. Znepokojivým fenoménem je také kombinování alkoholu s energetickými nápoji. Tato nebezpečná směs snižuje pocit opilosti, což vede k vyšším dávkám a delší době konzumace. Výsledkem mohou být vážné zdravotní problémy, od poruch chování až po úzkostné stavy. Co je ovšem povzbudivé, že celkově užívání návykových látek mezi mládeží klesá. Tento trend je připisován tzv. digitální revoluci, kdy mladí tráví více času online a méně se osobně stýkají s vrstevníky. Zároveň se zvyšuje rodičovská kontrola, mimo jiné díky moderním technologiím.

3 MLADŠÍ VERSUS STARŠÍ ŠKOLNÍ VĚK

Mladší školní věk, zahrnující děti od 6 do 11 let, je obdobím, kdy děti procházejí 1. stupněm základní školy. Toto životní období je zásadní pro rychlý rozvoj fyzických dovedností, kognitivního vnímání a sociálních interakcí. Po této fázi nastupuje starší školní věk, který se týká adolescentů ve věku od 12 do 18 let. Toto období je spojeno s pubertou a přechodem k dospělosti, během kterého dochází k dalšímu rozvoji osobnosti a utváření identity jedince. V této fázi se adolescenti potýkají s řadou výzev a změn, jež mají zásadní vliv na jejich psychický a emocionální vývoj (Kasper, 2015). Tato období představují klíčové etapy v životě každého jedince, kdy se utvářejí základy pro budoucí životní cestu.

3.1 Mladší školní věk

V období mladšího školního věku, který začíná nástupem dítěte do základní školy a trvá přibližně do 11. či 12. roku života, se děti nacházejí ve fázi stabilního růstu. Fyzický vývoj v tomto období je poměrně plynulý, ačkoli kolem osmého roku života dochází k mírnému zpomalení fyzického růstu. Děti postupně ztrácejí předškolní baculatost a začínají se rýsovat první známky pohlavního dospívání. V této fázi také dochází k výraznému zlepšení motorických schopností, což otevírá dveře k zapojení do různých sportovních aktivit. Motorické dovednosti se zlepšují, pohyby jsou rychlé, přesné a koordinované. Děti se stávají zručnějšími ve sportovních aktivitách a jejich obranyschopnost organismu se zvyšuje. (Nešpor, 2001).

V mladším školním věku se pozoruje značný pokrok v analyticko-syntetickém vnímání. Děti jsou schopny lepší koncentrace, paměť se rychle zdokonaluje a myšlení se stává logičtější. Schopnost abstraktního myšlení je však stále v začátcích. Ve vzdělávacím procesu se děti setkávají s novými intelektuálními výzvami, které stimulují rozvoj poznávacích procesů, jako je myšlení, paměť, pozornost a představivost. Mladší školáci se učí základům logického uvažování a postupně si osvojují schopnost abstraktního myšlení, přestože jejich poznání je stále silně vázáno na konkrétní zkušenosti a představy (Stožický, Sýkora, 2015).

Emocionální a sociální vývoj hraje v tomto období klíčovou roli. Děti se učí, jak vyjádřit své pocity, jak se chovat v různých sociálních situacích a jak navazovat a udržovat přátelství. Vztahy s vrstevníky nabývají na důležitosti a postupně začínají převládat nad rodinnými vazbami. Děti se také učí základům morálního uvažování a začínají rozlišovat mezi správným a špatným chováním, a to nejen na základě autority dospělých, ale i vlastních

přesvědčení. Vývoj genderové identity a rolí je také důležitým aspektem tohoto období. Děti se učí, co znamená být chlapcem nebo dívkou ve své kultuře, a začínají se identifikovat s genderovými rolami, které jsou společensky očekávány (Výrost a kol., 2019).

Osobnost žáka na 1. stupni základní školy je ovlivněna mnoha faktory, včetně genetických predispozic, rodinného zázemí a školního prostředí. Tyto prvky společně formují jedinečný charakter každého žáka, jeho schopnosti a způsob, jakým se vyrovnává s výzvami a příležitostmi vzdělávacího procesu (Kantorová, 2008). Mezi klíčové aspekty osobnosti žáka patří tělesná konstituce, temperament, schopnosti, charakter, kognitivní styly, motivace, potřeby, vůle a sociální role, které se vzájemně ovlivňují a určují, jak žák reaguje na různé situace a jak se učí (Dvořák, 2023).

Tělesná konstituce tvoří základ pro psychické a sociální aspekty osobnosti, zatímco temperament ovlivňuje, jak žák přistupuje k vnějším podnětům a jaké má chování. Inteligence, tvořivost a paměť jsou příklady schopností, které určují žákův učební potenciál. Charakter a morální hodnoty jsou utvářeny interakcí s rodinou a školou a jsou zásadní pro sociální vývoj žáka.

Kognitivní styly určují, jak žák přistupuje k učení a jak zpracovává informace. Motivace a potřeby jsou hnací silou, která žáka vede k dosahování cílů a k uspokojení jeho vnitřních potřeb. Vůle pomáhá žákovi překonávat překážky a dosahovat vytčených cílů. Sociální role ve školním prostředí pak hraje klíčovou roli v utváření sociální identity a postavení mezi vrstevníky (Kantorová, 2008; Dvořák, 2023).

3.2 Starší školní věk

Starší školní věk, známý také jako období pubescence, je klíčovou etapou v dětském vývoji, která zasahuje do věkového rozmezí od 11 do 15 let. Toto období je zásadní pro celkový rozvoj dítěte, jelikož se jedná o čas, kdy dochází k intenzivním fyzickým, psychickým a sociálním změnám, jež ovlivňují celou osobnost jedince. Děti se v tomto věku nacházejí na pomezí dětství a dospívání a zažívají hlubokou transformaci (Dvořák, 2023). Vývojová psychologie popisuje vstup do staršího školního věku jako přechod z primárního vzdělávání na 2. stupeň základní školy, což je fáze končící ukončením základní školní docházky. Termín pubescence, odvozený z latinského slova pro první známky fyzického dospívání, zahrnuje dvě hlavní fáze – prepubertu a vlastní pubertu, které jsou důležité pro objevení sekundárních pohlavních znaků a nástup reprodukční schopnosti (Vágnerová a kol., 2021).

V období staršího školního věku a puberty se kognitivní funkce dále rozvíjejí. Adolescence přináší schopnost abstraktního a hypotetického myšlení, což umožňuje dospívajícím experimentovat s vlastními myšlenkami a rozjímat o minulosti i budoucnosti. Paměť se stává efektivnější a strategie učení jsou více promyšlené. Mladší školní věk je obdobím, kdy děti začínají akceptovat sociální role žáka a spolužáka, učí se ovládat své emoce a potřeby a rozvíjejí základy spolupráce a přizpůsobení se (Vágnerová a kol., 2021).

Emoční a sociální zralost se postupně zvyšuje. Podle Eriksonovy teorie psychosociálního vývoje je pubescence obdobím, kdy dospívající hledají a definují svou identitu ve všech aspektech života. Fyzické změny, jako je rychlý růst a rozvoj pohlavních znaků, mohou výrazně ovlivnit sebepojetí a sociální status mezi vrstevníky. Puberta a starší školní věk jsou charakterizovány větší emoční rozkolísaností a hledáním vlastní identity. Dospívající procházejí značnými změnami v sociálním vývoji, kdy se odvracejí od rodinných vazeb a více se orientují na vrstevnické skupiny a partnerské vztahy (Nešpor, 2001).

Sociální vývoj v pubescenci je zaměřen na formování hlubších přátelství, první romantické vztahy a identifikaci se skupinami vrstevníků. Dospívající se snaží najít rovnováhu mezi touhou po nezávislosti a stále přítomnou potřebou podpory. Toto období je plné výzev, ale také příležitostí pro osobní rozvoj, který je zásadní pro budoucí životní cestu (Dvořák, 2023). Děti začínají intenzivněji reflektovat své místo ve společnosti a formovat své dlouhodobé cíle a aspirace. V této fázi je zásadní, aby dospívající měli k dispozici stabilní podpůrné prostředí, které je bude motivovat k exploraci a sebepoznání, zatímco se učí navigovat složitostmi sociálních interakcí a emocionálních vztahů (Sobotková 2014).

Osobnost žáka 2. stupně základní školy prochází výrazným vývojem, který je charakteristický především hledáním vlastní identity, formováním hodnotového systému a rozvojem sociálních vztahů. Tento věk je obdobím, kdy žáci začínají intenzivněji reflektovat své postavení ve třídě, ve škole i ve společnosti a hledají své místo mezi vrstevníky. V tomto věku je osobnost žáka ovlivněna mnoha faktory, z nichž klíčovou roli hrají rodinné zázemí, vztahy s vrstevníky a školní prostředí. V rodině se utvářejí základní hodnoty a postoje, které jsou následně modifikovány vlivem širšího sociálního okolí. Vztahy s vrstevníky nabývají na významu, neboť právě v tomto období dochází k intenzivnímu sociálnímu učení, formování sebeúcty a sebevědomí. Škola pak představuje důležitou sociální instituci, která kromě vzdělávací funkce plní i funkci socializační (Sobotková 2014).

Vývoj osobnosti žáka druhého stupně základní školy je také výrazně ovlivněn pubertou a s ní souvisejícími biologickými a psychickými změnami. Tyto změny mohou vést k emoční nestabilitě, zvýšené citlivosti na hodnocení ze strany dospělých a vrstevníků, ale také k hledání vlastní identity a samostatnosti. V tomto kontextu se osobnost žáka formuje v dynamickém procesu, kdy se mísí vlivy vnitřních predispozic a vnějšího prostředí. Vzdělávací proces by měl být citlivě přizpůsoben individuálním potřebám a charakteristikám žáků, podporovat jejich celostní rozvoj a respektovat jejich osobnostní specifika (Vágnerová a kol., 2021).

V této fázi života se také formují klíčové sociální a morální hodnoty, které budou žáky provázet celým životem. Proto je důležité, aby vzdělávací proces zahrnoval nejen předávání informací, ale také výchovu k hodnotám, které podporují rozvoj zodpovědného a aktivního občanství (Fischer a Škoda, 2014).

3.3 Konzumace alkoholu u žáků na 1. a 2. stupni ZŠ

Bártík a Miovský (2010) poukazují na to, že období 1. a 2. stupně základních škol je charakteristické začátky experimentování s alkoholem. V tomto časovém úseku dochází k formování názorů studentů na alkoholické nápoje, přičemž velkou roli v tom hrají jejich vrstevníci. Studie ukazují, že první setkání s alkoholem se u českých dětí odehrává již v relativně nízkém věku, přičemž průměrný věk prvního kontaktu s alkoholem je okolo 12 let. Tento fakt je alarmující zejména v porovnání s celoevropským průměrem, kde Česká republika vyniká jako země s jednou z nejnižších věkových hranic první konzumace alkoholu. Alkohol však dle Stožického a kol. (2015) představuje pro dětský organismus větší riziko než pro organismus dospělého, přičemž tento rozdíl je dán jak neúplně vyvinutými játry, tak celkovou nezralostí jiných důležitých orgánů, jako jsou ledviny, mozek a oběhový systém. Tyto biologické faktory, ve spojení s rychlými změnami tělesné hmotnosti během dospívání, mají značný vliv na to, jak se alkohol v těle dětí a mladistvých vstřebává a metabolizuje. Konzumace alkoholu mezi dětmi a dospívajícími se nejčastěji objevuje v podobě experimentování, přičemž občasné pití znamená méně než jednu sklenici alkoholu týdně. Pravidelná konzumace je definována jako alespoň jedna sklenice týdně a denní konzumace jako alespoň jedna sklenice denně (Dvořák, 2023).

Začlenění do kolektivu a experimentování s návykovými látkami, včetně alkoholu, se nejčastěji odehrává v období dospívání. Přitom většinou nejde o samotnou látku, ale o potřebu být přijat do skupiny. Začátek pití alkoholu v takto raném věku má dlouhodobé

negativní důsledky pro zdraví a sociální vývoj jedince. Častá a nadměrná konzumace alkoholu mezi mladistvými může vést k akademickým problémům, úrazům vyžadujícím lékařské ošetření, a v některých případech i k rozvoji závislosti na alkoholu v dospělosti. Zatímco ke vzniku závislosti u dospělého dochází po zhruba 5-10 letech pravidelného každodenního pití, u mladistvých je tato doba zkrácena pouze na dobu 15-18 měsíců (Kalina a kol., 2015).

Stožický a kol. (2015) také upozorňují na fakt, že česká mládež patří mezi nejméně abstinentní v celé Evropě, což poukazuje na široce rozšířenou kulturní akceptaci konzumace alkoholu. Podle Dvořáka (2023) lze vyzorovat, že děti a mladiství často začínají pít alkohol v domácím prostředí nebo u přátel a příbuzných, což naznačuje významnou roli rodinného prostředí a sociálního okolí v raném setkání s alkoholem. Postupem času se místo konzumace alkoholu přesouvá do veřejných prostorů, jako jsou kluby, hospody a restaurace, ale i ulice a parky. Určité skupiny dospívajících vnímají pití alkoholu jako normální součást zábavy a mohou své vrstevníky k pití povzbuzovat (Dvořák, 2023).

Studie Agu (2018) zkoumala prevalence a faktory spojené s konzumací alkoholu mezi dětmi na základních školách ve Střední Americe. Tento výzkum byl proveden jako průřezová studie využívající Systém uniformních dat o užívání drog ve státech Ameriky a byl realizován Národním programem prevence zneužívání alkoholu a drog s technickou podporou Komise pro kontrolu zneužívání drog Meziamerické organizace států. Vzorek studie zahrnoval 2 052 žáků ve věku 8-15 let z 40 náhodně vybraných základních škol po celém ostrově. Klíčovými závislými proměnnými byla prevalence konzumace alkoholu v průběhu života, která byla hodnocena na základě otázky, zda účastník někdy v životě konzumoval alkoholický nápoj. Nezávislé proměnné zahrnovaly demografické charakteristiky jako pohlaví, třídu, ve které žáci studovali, věk, nejvyšší dosažené vzdělání rodičů a informace o tom, zda žáci žijí se svým otcem nebo matkou.

Výsledky ukázaly, že z 2 052 dětí, 648 (31,6 %) konzumovalo alkohol někdy v průběhu svého života, a stejný podíl uvedl, že byl někdy opilý. Analýza dále odhalila, že mužské pohlaví, nežítí s otcem a otcovo dosažené vzdělání na úrovni primárního nebo sekundárního vzdělání byly signifikantně spojeny s vyšší pravděpodobností konzumace alkoholu v průběhu života. Naopak, děti ve věku 8-11 let byly méně pravděpodobné, že konzumovaly alkohol, ve srovnání s dětmi ve věku 12-15 let (Agu, 2018).

Identifikace případného setkání dětí s alkoholem je důležitá pro zajištění jejich bezpečnosti a zdraví. Existují různé varovné signály, které mohou naznačovat, že dítě mohlo přijít do kontaktu s alkoholem. Lékařské testy, jako jsou krevní nebo dechové zkoušky, patří mezi přímé metody detekce alkoholu v organismu. Nicméně, je klíčové, aby rodiče byli vnímaví i k méně zřejmým indikátorům. Ty mohou zahrnovat změnu sociálního okruhu dítěte směrem k vrstevníkům s tendencí k užívání alkoholu, drobné krádeže, zhoršení zdravotního stavu, nároky na vyšší finanční výdaje, opomíjení osobní hygieny, pokles školních výkonů, nekonzistentní chování, symptomy jako je nevolnost či zvracení, projevy úzkosti či depresí, výkyvy v aktivitě a apatii, narušení spánkového režimu, uzavřenost, ztrátu zájmů, náhlé změny v chování, konfliktnost, podrážděnost a agresivitu. Nezbytností je podchycení těchto příznaků ze strany rodičů a aktivní pozorování a komunikaci s potomky. Spolupráce se školou a všímání si upozornění od učitelů může být rovněž klíčová pro pochopení chování dítěte ve vzdělávacím prostředí (Kukla, 2016).

Nebezpečí spojená s konzumací alkoholu v dospívání zahrnují rovněž zvýšené riziko vývoje psychických poruch, jako jsou deprese a úzkostné poruchy. Závislost na alkoholu a jiných návykových látkách může mít devastující vliv na osobnost jedince, vést k rozpadu rodinných a sociálních vazeb a způsobit nenapravitelné škody na zdraví. Silná osobnost a vlastní hodnoty mohou jedince chránit před tlakem vrstevníků a umožnit mu odmítnout alkohol. Už od mladšího věku je klíčové rozvíjet odpovědnost a schopnost říkat "ne". V období dospívání se mladí lidé snaží najít svoji identitu a začlenit se do společnosti, což může ovlivnit i jejich postoj k alkoholu (Sobotková 2014).

Nešpor (2020) poukazuje na to, že zájmy a koníčky mohou mít velký vliv na to, zda se adolescenti alkoholu vyhýbají, přičemž ti, kteří dávají přednost zdravému životnímu stylu a sportu, jsou méně ohroženi. V období dospívání dochází k většímu setkávání s alkoholem, přičemž mladí lidé často cítí, že se blíží dospělosti a snaží se napodobovat dospělé. Riziko škodlivého užívání alkoholu stoupá s dosažením plnoletosti, kdy je konzumace alkoholu zákonně tolerována. Vliv má také pohlaví, přičemž statistiky ukazují, že chlapci mají tendenci k užívání alkoholu více než dívky, což může být dáno odlišným přístupem rodičů k ochraně dívek před rizikovým chováním. Nicméně rozdíly v konzumaci alkoholu mezi dívkami a chlapci se postupně snižují.

4 ANALYTICKÁ ČÁST

Tato část práce se zabývá metodologií výzkumu zaměřeného na výskyt experimentování s alkoholem mezi žáky základních škol. V úvodu jsou představeny cíle výzkumu a hypotézy, které budou ověřovány pomocí statistické metody ANOVA. Dále je popsána použitá metoda sběru dat, kterou je dotazníkové šetření, a jeho výhody a nevýhody. Následuje popis průběhu výzkumu, charakteristika výumného vzorku a proces zpracování a analýzy dat. V závěru jsou diskutovány limitace provedeného výzkumu, které je třeba vzít v úvahu při interpretaci výsledků.

4.1 Metodika

Tato kapitola se zabývá metodologií výzkumu zaměřeného na výskyt experimentování s alkoholem mezi žáky základních škol. Jsou zde představeny cíle výzkumu a hypotézy, které budou ověřovány pomocí statistické metody ANOVA. Dále je popsána použitá metoda sběru dat, kterou je dotazníkové šetření, a jeho výhody a nevýhody. Následuje popis průběhu výzkumu, charakteristika výzkumného vzorku a proces zpracování a analýzy dat. V závěru kapitoly jsou diskutovány limitace provedeného výzkumu, které je třeba vzít v úvahu při interpretaci výsledků.

4.1.1 Cíle a hypotézy

Cílem práce je zjistit výskyt fenoménu experimentování s alkoholem mezi žáky základních škol. Dílčím cílem je zjistit, zda je výskyt experimentování s alkoholem závislý na věku žáků. Pro tyto účely jsou stanoveny následující hypotézy, které budou ověřeny ANOVA testem.

Hypotéza H1: Existuje závislost mezi věkem a pitím alkoholu v životě/ během posledních 12 měsíců a během posledních 30 dnů.

Hypotéza H0: Neexistuje závislost mezi věkem a pitím alkoholu v životě/ během posledních 12 měsíců a během posledních 30 dnů.

Hypotéza H2: Existuje závislost mezi věkem a posledním konzumovaným nápojem.

Hypotéza H0: Neexistuje závislost mezi věkem a pitím alkoholu v životě/ během posledních 12 měsíců a během posledních 30 dnů.

Hypotéza H3: Existuje závislost mezi věkem a tím, před kolika dny pil žák naposledy alkohol.

Hypotéza H0: Neexistuje závislost mezi věkem a tím, před kolika dny pil žák naposledy alkohol.

4.1.2 Použitá metoda

Dotazník je výzkumná metoda, která slouží ke sběru dat od respondentů prostřednictvím série otázek. Tyto otázky mohou být otevřené, uzavřené nebo škálové a jejich cílem je získat informace o názorech, postojích, znalostech či zkušenostech dotazovaných osob. Dotazník může být distribuován různými způsoby, například osobně, poštou, telefonicky nebo online (Disman, 2021).

Hlavní výhodou dotazníku je jeho efektivita při sběru dat od velkého počtu respondentů. Umožňuje získat informace rychle a s relativně nízkými náklady. Dotazník také poskytuje respondentům určitou míru anonymity, což může vést k upřímnějším odpovědím. Standardizovaná forma otázek zajišťuje snadné zpracování a analýzu dat (Švaříček, Šed'ová, 2014).

Na druhou stranu, dotazník má i své nevýhody. Jednou z nich je riziko nízké návratnosti, zejména u dotazníků zasílaných poštou nebo e-mailem. Respondenti mohou otázky špatně pochopit nebo interpretovat, což může vést ke zkresleným výsledkům. Dotazník také neumožňuje klást doplňující otázky a získat hlubší vhled do problematiky. Kvalita získaných dat závisí na ochotě a schopnosti respondentů poskytnout přesné a pravdivé odpovědi (Švaříček, Šed'ová, 2014).

Dotazník vycházel ze standardizovaného dotazníku výzkumu **ESPAD** – „Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách“, který zkoumal zkušenosti žáků základních škol s konzumací alkoholu, frekvenci a typ konzumovaných alkoholických nápojů, poslední konzumaci alkoholu, nákup alkoholu pro vlastní potřebu a subjektivně vnímanou dostupnost různých druhů alkoholických nápojů pro respondenty. První tři otázky byly identifikační a zkoumaly pohlaví, věk a navštěvovanou školu. Otázka č. 4 se ptala na frekvenci pití alkoholických nápojů v životě respondenta, během posledních 12 měsíců a během posledních 30 dnů. Otázka č. 5 zjišťovala, kolikrát za poslední měsíc respondent pil alkoholické pivo, míchané drinky, víno (i šumivé) a destiláty. Otázka č. 6 se dotazovala na poslední konzumovaný alkoholický nápoj respondenta. Na výběr byly možnosti alkoholické pivo, míchané drinky, víno, destiláty nebo žádný alkohol. Otázka č. 7 se ptala, před kolika dny respondent naposledy pil alkohol. Otázka č. 8 zjišťovala, zda si respondent v posledním měsíci koupil alkohol pro vlastní potřebu, a to buď v obchodě, supermarketu, večerce či na

benzinové pumpě, nebo v hospodě, restauraci, baru či na diskotéce. Otázka č. 9 se respondentů ptala, jak obtížné by podle jejich názoru bylo sehnat si alkoholické nápoje (alkoholické pivo, míchané drinky, víno, destiláty), kdyby o ně stáli. Respondenti vybírali z možností velmi snadné, celkem snadné, celkem obtížné, velmi obtížné a nemožné.

ANOVA (analýza rozptylu) je statistická metoda používaná k testování rozdílů mezi průměry tří nebo více skupin. Tato metoda umožňuje určit, zda existují statisticky významné rozdíly mezi skupinami na základě jedné nebo více nezávislých proměnných (faktorů). Hlavní výhodou ANOVY je schopnost analyzovat více než dvě skupiny současně, což je efektivnější než provádění několika t-testů. ANOVA také umožňuje zkoumat interakce mezi faktory, pokud je do analýzy zahrnuto více než jedna nezávislá proměnná. Tato metoda je flexibilní a může být použita pro různé typy dat, včetně kontinuálních, ordinálních a nominálních proměnných. Další výhodou ANOVY je její robustnost vůči porušení některých předpokladů, jako je normalita rozdělení dat. Nicméně, pokud jsou porušeny předpoklady homogenity rozptylů nebo nezávislosti pozorování, může to ovlivnit platnost výsledků. Jednou z nevýhod ANOVY je, že neříká, které konkrétní skupiny se od sebe liší, pokud je nalezen statisticky významný rozdíl. K určení, které skupiny se liší, je nutné provést post hoc testy. Další nevýhodou je citlivost ANOVY na odlehle hodnoty a nerovnoměrné velikosti skupin, což může vést ke zkreslení výsledků (Disman, 2021).

Ve výzkumu byla použita metoda ANOVA (analýza rozptylu) k testování závislosti mezi věkem respondentů a jejich odpověďmi na otázky týkající se konzumace alkoholu. Konkrétně byla ANOVA aplikována na tři hypotézy. Pro každou hypotézu byla stanovena nulová hypotéza (H_0) předpokládající neexistenci závislosti a alternativní hypotéza (H_1 , H_2 , H_3) předpokládající existenci závislosti. ANOVA testuje, zda se hodnoty (v tomto případě věkových kategorií) statisticky významně liší. Pokud je signifikance (p-hodnota) nižší než zvolená hladina významnosti (obvykle 0,05), zamítá se nulová hypotéza a přijímá se alternativní hypotéza o existenci závislosti. Použití metody ANOVA umožnilo statisticky ověřit, zda se zkušenosti s alkoholem liší mezi různými věkovými skupinami žáků základních škol.

4.1.3 Průběh výzkumu a výzkumný vzorek

Výzkumu se zúčastnilo celkem 594 žáků ze tří základních škol v Otrokovicích – ZŠ Mánesova, ZŠ Tomáše Garrigue Masaryka a ZŠ Trávníky. Časově byl sběr dat orientován na termíny během ledna a února 2024. Výzkum probíhal formou dotazníkového šetření mezi

žáky 4. a 5. tříd a 8. a 9. tříd základních škol. Dotazník byl distribuován v papírové podobě, aby se předešlo technickým problémům a zajistila se co nejvyšší návratnost. Žáci dotazník vyplňovali během vyučování pod dohledem učitele, který dohlížel na samostatnost vyplňování a byl k dispozici pro případné dotazy či nejasnosti. Žáci byli ujištěni, že dotazník je anonymní a jejich identitu nikdo zkoumat nebude. I proto návratnost dosáhla 99 %, jelikož pouze 6 dotazníků bylo vyplněno tak, že je nebylo možno použít. Výzkumný vzorek je blíže popsán v rámci interpretace výsledků.

Po vyplnění byly dotazníky sesbírány a data z nich byla přepsána do elektronické podoby v programu Microsoft Excel. Tento krok umožnil další zpracování a analýzu dat pomocí statistických metod. Před samotnou analýzou byla data zkontrolována a očištěna od případných chyb vzniklých při přepisu. Statistická analýza dat probíhala ve specializovaném statistickém softwaru SPSS. Nejprve bylo provedeno třídění prvního stupně, které poskytlo základní přehled o rozložení odpovědí na jednotlivé otázky. Následně bylo provedeno třídění druhého stupně dle věku respondentů, aby bylo možné odhalit případné rozdíly mezi jednotlivými skupinami žáků.

Pro ověření statistické významnosti zjištěných rozdílů byl použit odpovídající statistický test ANOVA, který umožnil určit, zda jsou pozorované rozdíly mezi skupinami statisticky významné, nebo zda mohly vzniknout pouhou náhodou. Výsledky statistické analýzy byly zpracovány do tabulek a grafů a okomentovány v rámci interpretace výsledků. Závěrečné kapitoly shrnují hlavní zjištění výzkumu a diskutují jejich možné implikace pro prevenci a intervenci v oblasti konzumace alkoholu mezi dětmi a dospívajícími.

4.1.4 Limitace výzkumu

Provedený výzkum má několik limitací, které je třeba vzít v úvahu při interpretaci výsledků. Jednou z hlavních limitací je velikost a reprezentativnost výzkumného souboru. Výzkum byl proveden na vzorku 441 žáků základních škol, což představuje poměrně malý vzorek vzhledem k celkové populaci žáků základních škol v ČR. Navíc výběr respondentů nebyl zcela náhodný, jelikož se výzkumu zúčastnili pouze žáci tří vybraných základních škol. Tato skutečnost může ovlivnit reprezentativnost výsledků a jejich zobecnitelnost na celou populaci žáků ZŠ.

Další limitací je nerovnoměrné zastoupení pohlaví ve výzkumném souboru. Muži tvořili 60,7 % souboru, zatímco ženy pouze 39,3 %. Tato nevyváženost může mít vliv na výsledky, jelikož vztah k alkoholu a konzumační návyky se mohou lišit mezi chlapci a

dívkami. Výzkum se také spoléhal na sebehodnotící dotazník, ve kterém respondenti sami uváděli informace o své konzumaci alkoholu. Tento přístup může být ovlivněn sociální žádoucností odpovědí, kdy respondenti mohou podhodnocovat svou skutečnou konzumaci alkoholu, aby se jevíli v lepším světle. Navíc, vzhledem k citlivosti tématu, mohli někteří respondenti záměrně uvádět nepravdivé informace. Dalším omezením je průřezový design studie, který neumožňuje sledovat vývoj konzumace alkoholu u jednotlivých respondentů v čase. Výsledky tak poskytují pouze momentální pohled na situaci a neumožňují činit závěry o příčinných souvislostech mezi věkem a konzumací alkoholu.

V neposlední řadě je třeba zmínit, že výzkum se zaměřil pouze na žáky základních škol a nezahrnul starší adolescenty navštěvující střední školy. Vztah k alkoholu a konzumační návyky se mohou významně lišit mezi těmito věkovými skupinami, což omezuje možnost generalizace výsledků na celou populaci dospívajících.

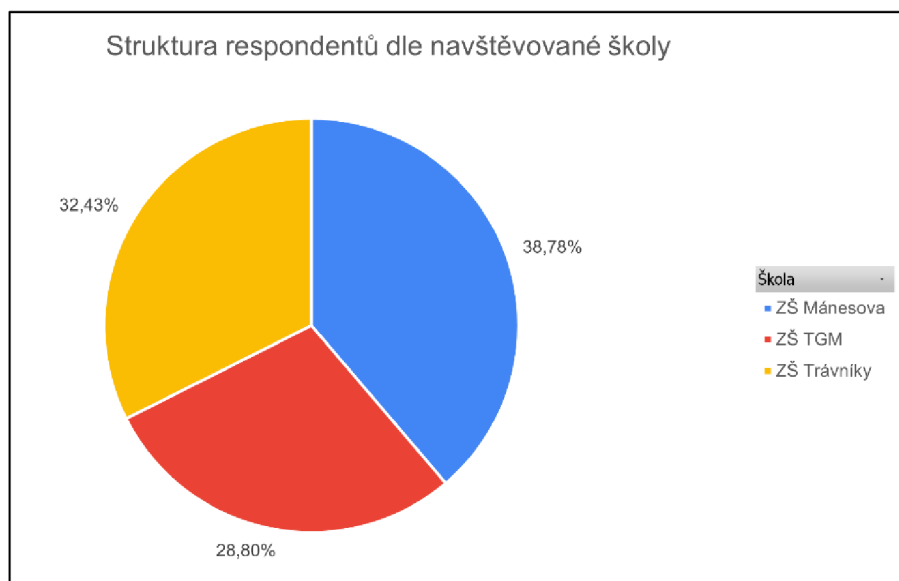
Přes tyto limitace přináší provedený výzkum cenné poznatky o konzumaci alkoholu mezi žáky základních škol a poukazuje na důležitost věku jako faktoru ovlivňujícího vztah k alkoholu. Pro získání komplexnějšího pohledu na tuto problematiku by bylo vhodné realizovat rozsáhlejší studii s reprezentativnějším vzorkem a longitudinálním designem, která by umožnila sledovat vývoj konzumace alkoholu v čase a identifikovat další faktory, které ji ovlivňují.

4.2 Interpretace výsledků

Tato kapitola se zabývá analýzou výsledků dotazníkového šetření zaměřeného na konzumaci alkoholu mezi žáky základních škol. Nejprve je popsána struktura respondentů z hlediska navštěvované školy, pohlaví a věku. Následně jsou prezentovány výsledky jednotlivých otázek dotazníku, které se týkají frekvence konzumace alkoholu, preferovaných typů alkoholických nápojů, posledního konzumovaného alkoholického nápoje, doby od poslední konzumace alkoholu, nákupu alkoholu pro vlastní potřebu a vnímané obtížnosti získání alkoholických nápojů. Výsledky jsou prezentovány formou grafů a tabulek a jsou doplněny komentářem autora. Kapitola poskytuje ucelený přehled o míře a charakteru konzumace alkoholu mezi žáky základních škol zahrnutých do výzkumu.

Struktura dle navštěvované školy

Co se struktury respondentů podle navštěvované školy týče, byla poněkud vyrovnaná. Největší část tvoří respondenti z ZŠ Mánesova (38,78 %), dále ZŠ Trávníky (32,43 %) a nejmenší podíl tvoří respondenti ZŠ TGM (28,80 %).

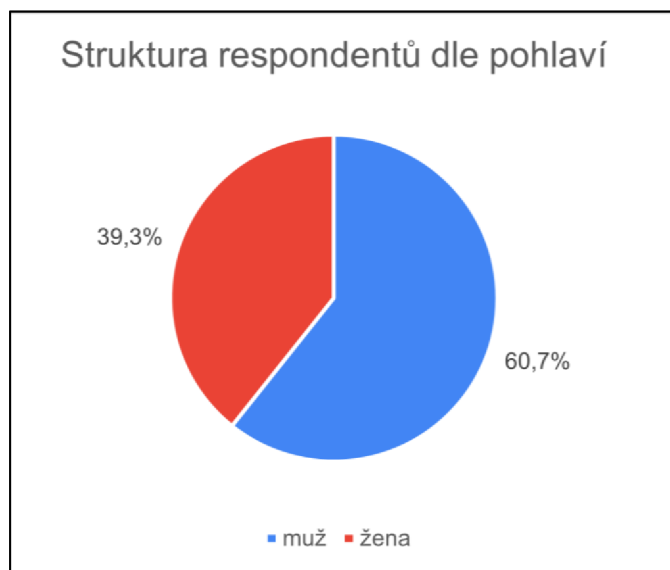

Obrázek 1 Struktura respondentů dle navštěvované školy

Zdroj: vlastní zpracování v softwaru SPSS

Struktura dle pohlaví

Mezi pohlavími převažují muži (60,7 %), ženy tvoří 39,3 % souboru, což objektivně není z pohledu populace reprezentativní, nicméně tom může být zapříčiněno například ochotou dotazník vůbec začít vyplňovat, kdy muži daného věku mohou mít větší „odvahu k vyplnění vzhledem k danému tématu.

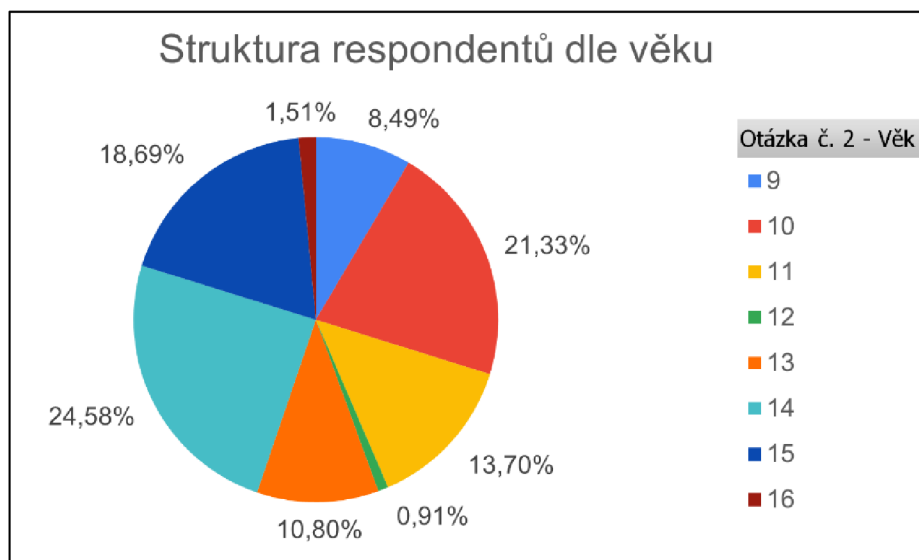

Obrázek 2 Struktura respondentů dle pohlaví

Zdroj: vlastní zpracování v softwaru SPSS

Struktura dle věku

V rámci věkových kategorií zastoupeny věkové kategorie od 9 do 16 let. Celkem 24,58 % tvoří respondenti ve věku 14 let, významně jsou zastoupeni také respondenti ve věku 10 let (21,33 %), ve věku 15 let (18,69 %) a také 11 let (13,70 %). Nejmenší část souboru tvoří respondenti ve věku 12 a 16 let. Toto je nicméně očekávaným jevem, vzhledem k tomu, že dotazník byl vyplňován studenty základní školy, kde větší část opouští základní školu ve věku nejpozději 15 let.

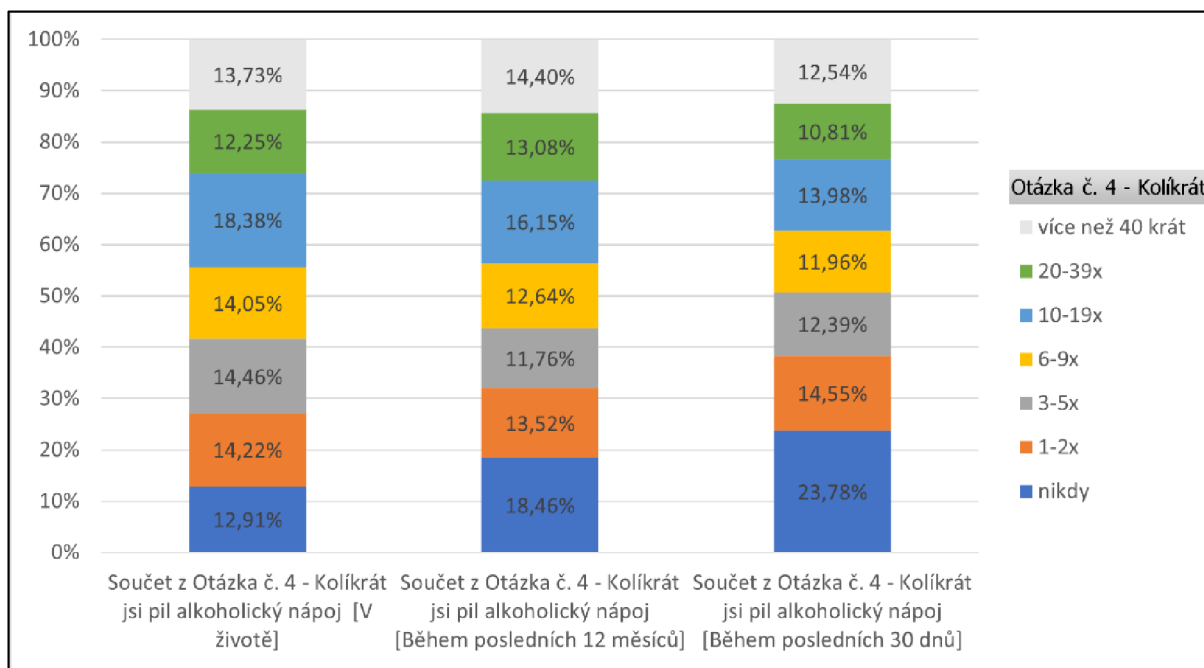
Obrázek 3 Struktura respondentů dle věku

Zdroj: vlastní zpracování v softwaru SPSS

Následující část je věnována analýze jednotlivých otázek dotazníku. Bylo provedeno třídění prvního stupně, a také třídění druhého stupně podle pohlaví či věku respondentů. Pomocí ANOVA byly testovány závislosti mezi pohlavím či věkem respondentů a jejich odpověďmi na dané otázky. Vzhledem k věku nemá smysl testovat závislost mezi třídou, kterou respondent navštěvuje, a odpověďmi na dané otázky, jelikož tyto studenti jsou do velké míry v daných třídách v daných věkových kohortách.

Pokud byla závislost mezi danými charakteristikami a odpověďmi respondentů prokázána, byly tyto výsledky vyobrazeny také graficky.

Otázka 4 – Kolikrát jsi pil alkoholický nápoj v životě / během posledních 12 měsíců / během posledních 30 dnů?

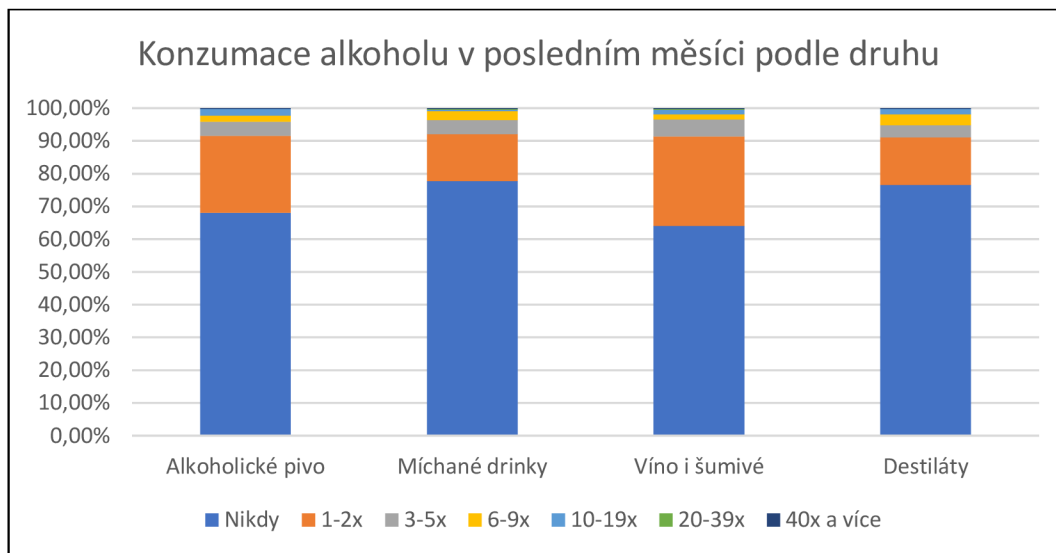
Obrázek 4 Otázka č. 4 - výsledky

Zdroj: vlastní zpracování v softwaru SPSS

Údaje jsou rozděleny do tří časových období: celoživotní konzumace, konzumace během posledních 12 měsíců a konzumace v posledních 30 dnech. Celoživotní konzumace alkoholu Z výsledků vyplývá, že 12,91 % respondentů nikdy v životě nekonzumovalo alkoholické nápoje. Naopak 13,73 % respondentů uvedlo, že alkohol pilo více než 40krát za život. Další významné skupiny tvoří respondenti, kteří pili alkohol 10-19krát (18,38 %), 3-5krát (14,46 %), 1-2krát (14,22 %), 6-9krát (14,05 %) a 20-39krát (12,25 %). Konzumace alkoholu během posledních 12 měsíců Během uplynulého roku 18,46 % respondentů zcela abstinovala od konzumace alkoholu. Nejpočetnější skupinu tvořili respondenti, kteří pili alkohol 10-19krát (16,15 %). Následovaly skupiny s konzumací více než 40krát (14,40 %), 1-2krát (13,52 %), 20-39krát (13,08 %), 6-9krát (12,64 %) a 3-5krát (11,76 %). Konzumace alkoholu v posledních 30 dnech V posledním měsíci se konzumace alkoholu zdrželo 23,78 % respondentů. Nejčastěji uváděnou frekvencí konzumace bylo 1-2krát (14,55 %). Dále následovaly skupiny s konzumací 10-19krát (13,98 %), více než 40krát (12,54 %), 3-5krát (12,39 %), 6-9krát (11,96 %) a 20-39krát (10,81 %). Průzkum odhalil různorodé vzorce konzumace alkoholu mezi respondenty. Zatímco přibližně 13-24 % respondentů v daných

časových obdobích zcela abstinuje, značná část populace konzumuje alkohol s různou frekvencí.

Otázka č. 5 – Kolikrát jsi za poslední měsíc pil následující nápoje?

Obrázek 5 Otázka č. 5 - výsledky

Zdroj: vlastní zpracování v softwaru Excel

76,54 % respondentů uvádí, že v posledním měsíci neochutnali destiláty. 14,58 % se v posledním měsíci 1-2x destilátů napilo. Z pohledu frekvence a struktury konzumovaného alkoholu je do jisté míry pozitivní, že destiláty společně s míchaným drinky jsou v generaci žáků základních škol pily nejméně s tím, že pivo a víno jsou poněkud častější, zastoupeny v relativně podobné míře i frekvenci pití. To se odráží i v následném koláčovém grafu, kdy za poslední konzumovaný alkohol bylo v pětině případů (46 % uvedlo, že alkohol nepije) uvedeno alkoholické pivo, ve 14 % víno, v desetině případů poté destiláty a v 8 % případů máchané alkoholické nápoje. Níže přiložená tabulka podrobněji vykresluje podíly pro jednotlivé skupiny ve vzorku, které jsou v grafu poměrně špatně čitelné vzhledem ke shluknutí hodnot v horních částech grafu.

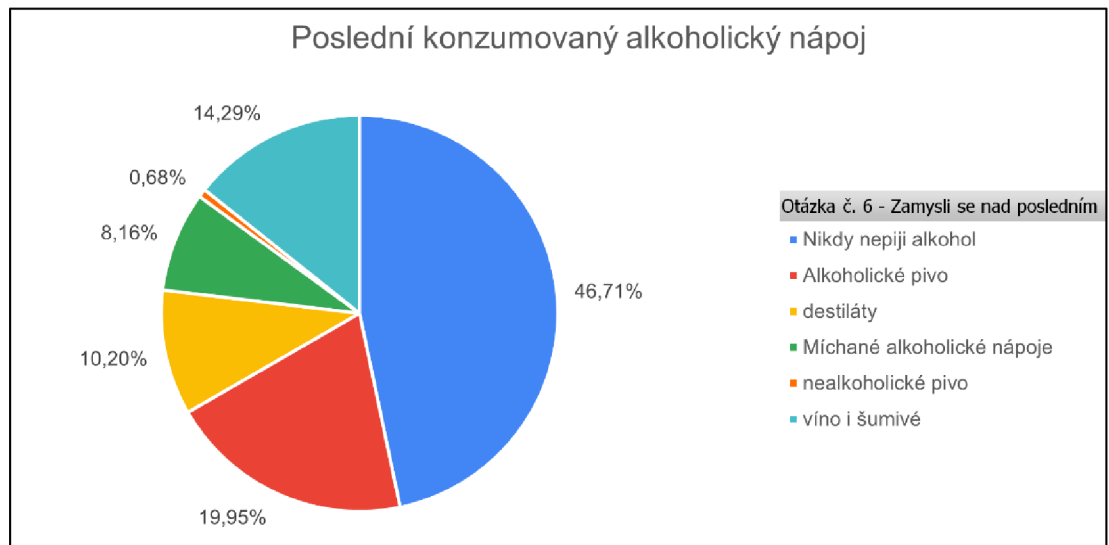
Tabulka 1 Podíly alkoholických nápojů pro jednotlivé skupiny ve vzorku

	Alkoholické pivo	Míchané drinky	Víno i šumivé	Destiláty
Nikdy	68,04%	77,68%	64,01%	76,54%
1-2x	23,52%	14,35%	27,33%	14,58%
3-5x	4,34%	4,33%	5,24%	3,64%
6-9x	1,83%	2,73%	1,59%	3,42%
10-19x	2,05%	0,46%	1,37%	1,59%
20-39x	0%	0,23%	0,23%	0%
40x a více	0,23%	0,23%	0,23%	0,23%

Zdroj: vlastní zpracování

Většina respondentů v posledních 12 měsících nikdy nepila alkoholické nápoje. Míchané drinky nikdy nepilo 77,68 % dotázaných, destiláty 76,54 %, alkoholické pivo 68,04 % a víno včetně šumivého 64,01 %. Alkohol 1-2x za posledních 12 měsíců konzumovalo 27,33 % respondentů v případě vína a šumivého vína, 23,52 % v případě alkoholického piva, 14,58 % v případě destilátů a 14,35 % v případě míchaných drinků. Frekvence konzumace alkoholu 3-5x za posledních 12 měsíců se pohybovala od 3,64 % u destilátů po 5,24 % u vína a šumivého vína. Alkoholické pivo pilo s touto frekvencí 4,34 % a míchané drinky 4,33 % respondentů. S frekvencí 6-9x za posledních 12 měsíců konzumovalo destiláty 3,42 % dotázaných, míchané drinky 2,73 %, alkoholické pivo 1,83 % a víno včetně šumivého 1,59 %. Konzumace alkoholu 10-19x za posledních 12 měsíců se pohybovala od 0,46 % u míchaných drinků po 2,05 % u alkoholického piva. Destiláty pilo s touto frekvencí 1,59 % a víno včetně šumivého 1,37 % respondentů. Frekvence konzumace alkoholu 20-39x za posledních 12 měsíců byla zaznamenána pouze u vína a šumivého vína a u míchaných drinků, a to shodně u 0,23 % respondentů. V míře 40x a vícekrát za posledních 12 měsíců konzumovalo všechny sledované druhy alkoholických nápojů shodně 0,23 % dotázaných.

Otázka 6 – Jaký je tvůj poslední konzumovaný alkoholický nápoj?

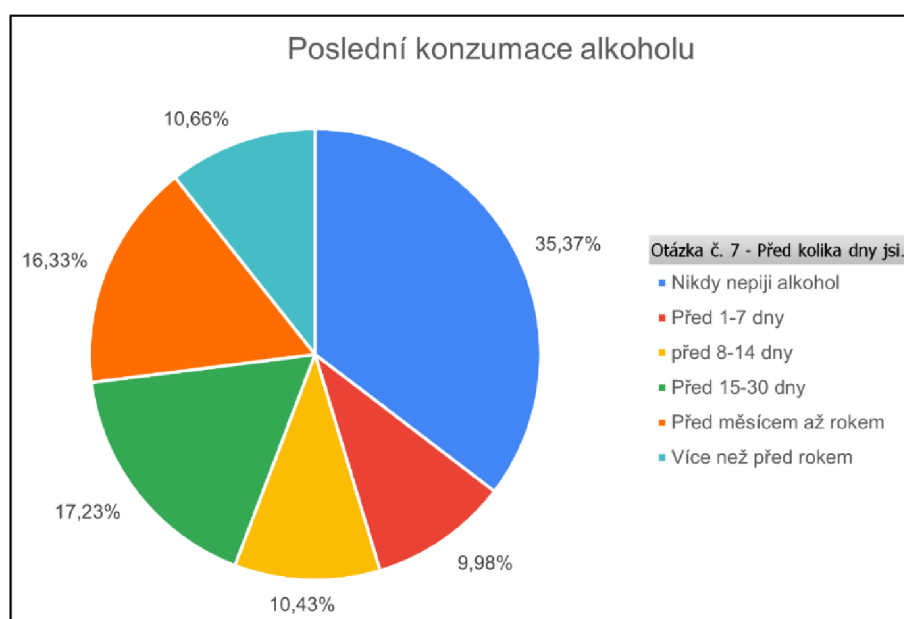

Obrázek 6 Otázka č. 6, poslední konzumovaný nápoj – výsledky

Zdroj: vlastní zpracování v softwaru SPSS

Téměř polovina respondentů (46,71 %) nikdy nepije alkohol. Druhou nejčastější odpovědí bylo alkoholické pivo, které konzumuje 19,95 % dotázaných. Víno včetně šumivého vína pije 14,29 % respondentů. Destiláty jsou posledním konzumovaným alkoholickým nápojem pro 10,20 % účastníků průzkumu. Míchané alkoholické nápoje uvedlo jako poslední konzumovaný alkoholický nápoj 8,16 % respondentů. Nejméně častou odpovědí bylo nealkoholické pivo, které jako poslední alkoholický nápoj pilo pouze 0,68 % dotázaných.

Otázka č. 7 – Před kolika dny jsi naposledy pil alkohol?

Obrázek 7 Otázka č. 6, poslední pití alkoholu – výsledky

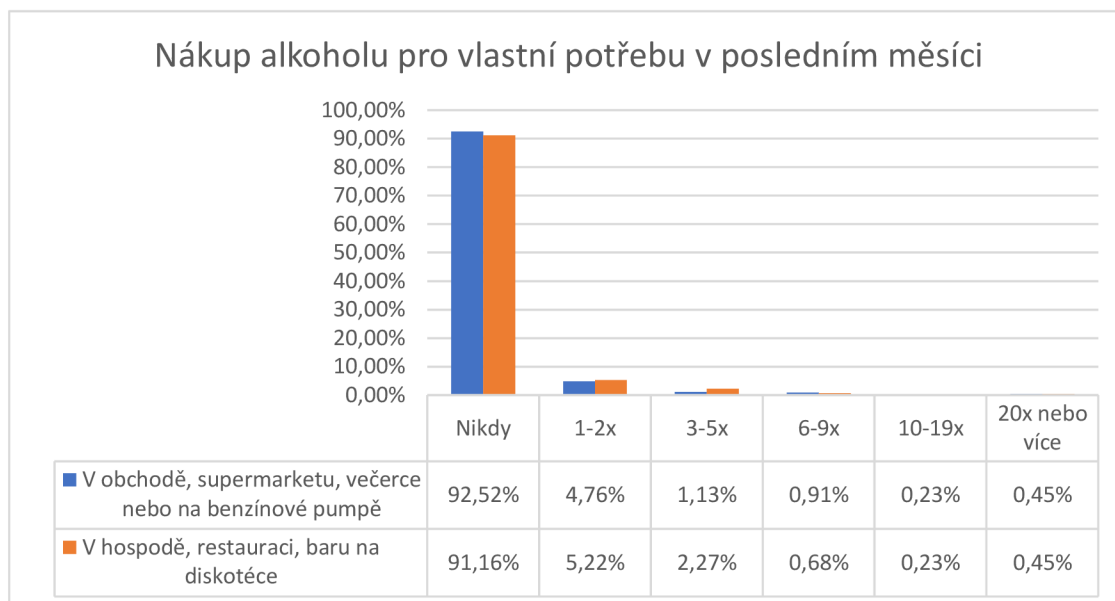
Zdroj: vlastní zpracování v softwaru SPSS

Více než třetina respondentů (35,37 %) nikdy nepije alkohol. Druhou nejčastější odpovědí bylo, že respondenti pili alkohol naposledy před 15 až 30 dny, což uvedlo 17,23 % dotázaných. Téměř stejný podíl respondentů (16,33 %) konzumoval alkohol naposledy v období od jednoho měsíce do jednoho roku před vyplněním dotazníku. Více než před rokem pilo alkohol 10,66 % respondentů. Podobný podíl dotázaných (10,43 %) uvedl, že naposledy pil alkohol před 8 až 14 dny. Nejméně respondentů (9,98 %) konzumovalo alkohol v posledních 1 až 7 dnech před vyplněním dotazníku.

Otázka č. 8 - Nákup alkoholu pro vlastní potřebu v posledním měsíci

Většina respondentů si alkohol pro vlastní potřebu v posledním měsíci nezakoupila ani v obchodě, supermarketu, večerce či na benzinové pumpě (92,52 %), ani v hospodě, restauraci, baru či na diskotéce (91,16 %). To může indikovat jednak složitost nákupu alkoholických nápojů pro dané věkové skupiny, čemuž je věnována poslední otázka, spolu s tím, že těmto věkovým skupinám mohou alkoholické nápoje „dodávat“ jiní lidé, například

rodiče, kamarádi atd. Pokud ho přeci jen koupili, častěji se tak stalo v hospodách, restauracích, barech či diskotékách oproti supermarketům atd.

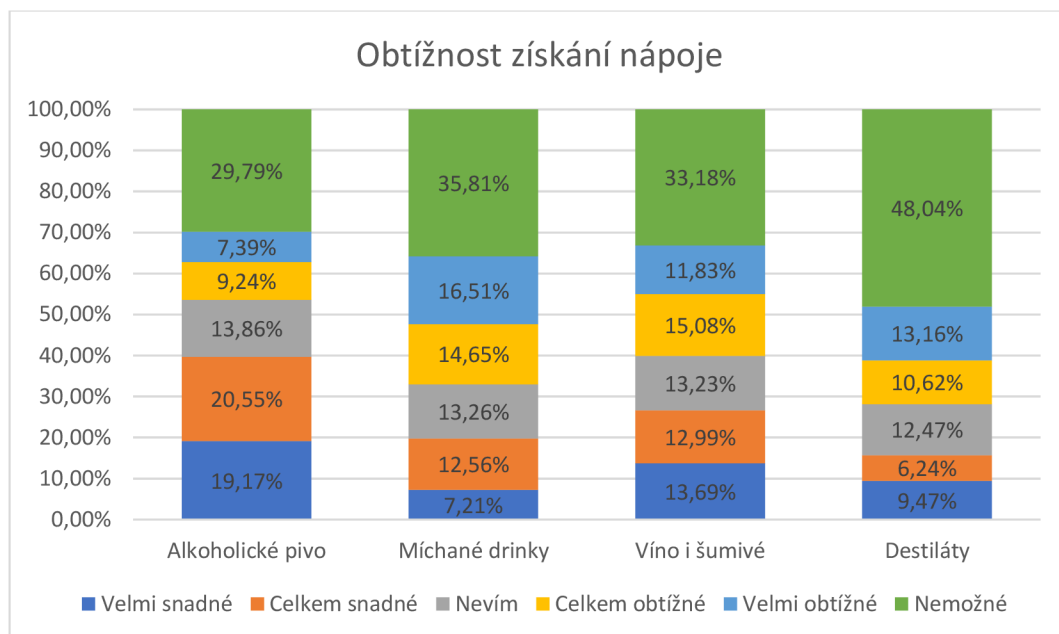

Obrázek 8 Otázka č. 8 – výsledky

Zdroj: vlastní zpracování v softwaru Excel

Otázka 9 – Jak obtížné by podle tvého názoru bylo podle tebe sehnat si alkoholické nápoje, kdybys o něj stál? alkoholické pivo / míchané drinky / víno / destiláty

Destiláty jsou typ alkoholu, který je nejobtížnější sehnat, jako nemožné to uvádí 48,04 % respondentů. Sehnat pivo (29,79 %) či víno (33,18 %) z pohledu respondentů tak nemožné není. Nejjednodušší je pro respondenty sehnat alkoholické pivo, 20,55 % to pokládá za celkem snadné a 19,17 % respondentů dokonce za velmi snadné. Toto seřazení obtížnosti může být způsobeno například restrikcemi v obchodních řetězcích, kdy v některých je potřeba se specificky dotázat například u pokladen na dostupnost a prodej lihovin, či jsou opatřeny čipy proti krádežím, a tudíž jejich nákup vzbuzuje větší pozornost prodávajících a tím pádem teoreticky větší míru prověření.

Obrázek 9 Otázka č. 9 – výsledky

Zdroj: vlastní zpracování v softwaru Excel

Obecně lze shrnout, že míra konzumace alkoholu mezi žáky základních škol je v české populaci poměrně vysoká a narůstajícím věkem stoupá. I děti ve věku 9 let mají v některých případech zkušenosti s alkoholem a skupina 16letých žáků ZŠ má pak zkušenosti největší, což je pravděpodobně dáno jejich specifickou sociální situací a vyšším věkem.

4.3 Testování závislosti

Tato kapitola se zabývá analýzou závislosti mezi věkem respondentů a jejich zkušenostmi s konzumací alkoholu. Autorka stanovila tři hypotézy, které následně testovala pomocí metody ANOVA. První hypotéza se zaměřila na závislost mezi věkem a pitím alkoholu v životě, během posledních 12 měsíců a během posledních 30 dnů. Druhá hypotéza zkoumala závislost mezi věkem a posledním konzumovaným alkoholickým nápojem. Třetí hypotéza se týkala závislosti mezi věkem a dobou, kdy respondent naposledy pil alkohol. Výsledky analýzy potvrdily všechny tři stanovené hypotézy a prokázaly, že existuje statisticky významná závislost mezi věkem dítěte a jeho vztahem k alkoholu. Byla stanovena hypotéza H1, ke které se přiklání autorka a k ní hypotéza H0 jako protipól.

Hypotéza H1: Existuje závislost mezi věkem a pitím alkoholu v životě/ během posledních 12 měsíců a během posledních 30 dnů.

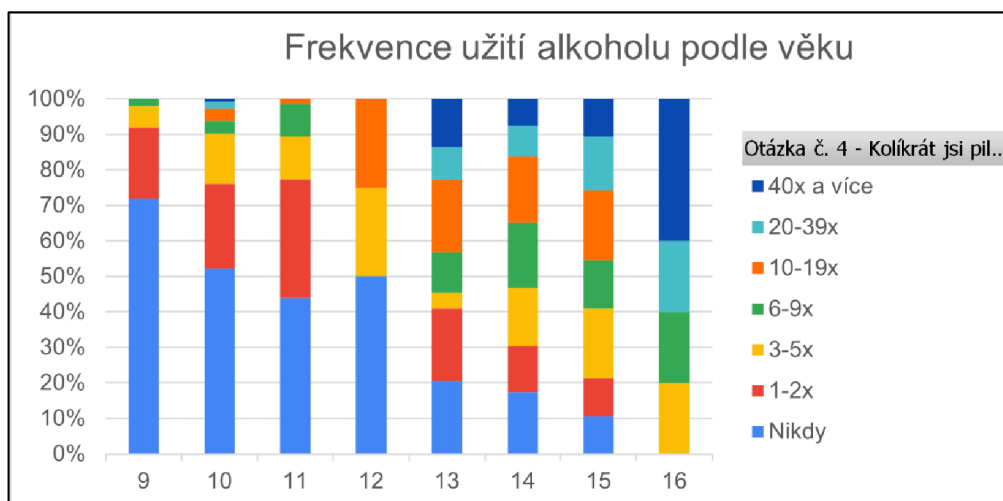
Hypotéza H0: Neexistuje závislost mezi věkem a pitím alkoholu v životě/ během posledních 12 měsíců a během posledních 30 dnů.

Pomocí ANOVA byla testována závislost mezi věkem respondentů a jejich odpověďmi na tuto otázku. U všech třech variant otázky byla signifikance nižší než 0,05 – závislost tedy byla prokázána a čím starší studenti byli, tím větší zkušenost s alkoholem měli. Tento výsledek dává smysl, jelikož pokud se jako zkušenost počítá jakýkoliv kontakt s alkoholem, starší jedinci měli zákonitě více prostoru (času) se s alkoholem setkat v porovnání se svými mladšími kolegy.

Tabulka 2 Otázka č. 4 - ANOVA

ANOVA		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Otázka č. 4 - Kolikrát jsi pil alkoholický nápoj [Během posledních 12 měsíců]	Between Groups	239,107	7	34,158	21,401	<,001
	Within Groups	691,116	433	1,596		
	Total	930,222	440			
Otázka č. 4 - Kolikrát jsi pil alkoholický nápoj [Během posledních 30 dnů]	Between Groups	74,773	7	10,682	14,228	<,001
	Within Groups	325,082	433	,751		
	Total	399,855	440			
Otázka č. 4 - Kolikrát jsi pil alkoholický nápoj [V životě]	Between Groups	495,722	7	70,817	29,683	<,001
	Within Groups	1033,054	433	2,386		
	Total	1528,776	440			

Zdroj: vlastní zpracování v softwaru SPSS

Obrázek 10 Otázka č. 4 - Frekvence užití alkoholu dle věku

Zdroj: vlastní zpracování v softwaru SPSS

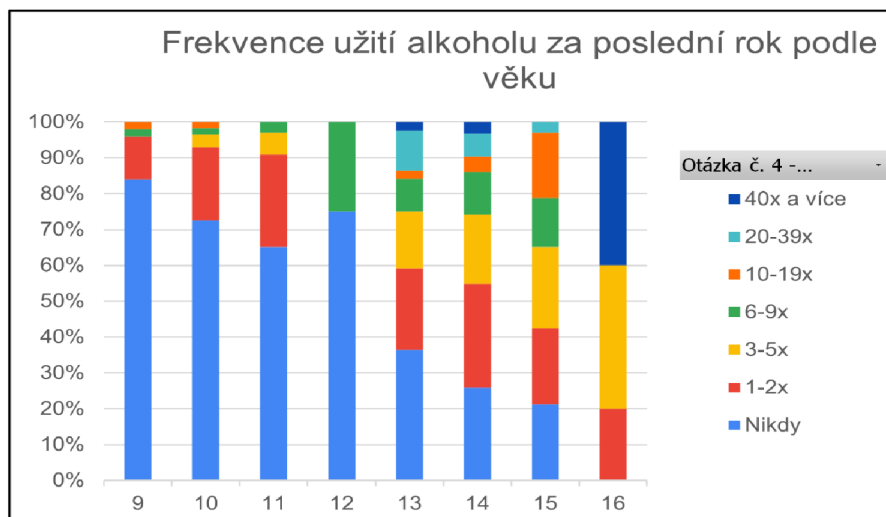
Jak je možné vidět na přiloženém grafu, s rostoucím věkem respondentů klesá poměr těch, kteří alkohol nikdy nepili. U 11letých je tato skupina ještě poněkud výrazná (43,94 %, u 15 letých však jejich počet výrazně klesl (10,61 %). U respondentů ve věku 9 let uvedlo 72 %, že alkohol v životě nepili. 20 % uvedlo, že alkohol pili 1-2 x v životě. U respondentů ve věku 16 let každý již nějaký alkoholický nápoj pil.

Tabulka 3 Otázka č. 4 – celková konzumace (Relativní četnosti)

Věk	Nikdy	1-2x	3-5x	6-9x	10-19x	20-39x	40x a více
9	72,00%	20,00%	6,00%	2,00%	0,00%	0,00%	0,00%
10	52,21%	23,89%	14,16%	3,54%	3,54%	1,77%	0,88%
11	43,94%	33,33%	12,12%	9,09%	1,52%	0,00%	0,00%
12	50,00%	0,00%	25,00%	0,00%	25,00%	0,00%	0,00%
13	20,45%	20,45%	4,55%	11,36%	20,45%	9,09%	13,64%
14	17,39%	13,04%	16,30%	18,48%	18,48%	8,70%	7,61%
15	10,61%	10,61%	19,70%	13,64%	19,70%	15,15%	10,61%
16	0,00%	0,00%	20,00%	20,00%	0,00%	20,00%	40,00%
Celkový součet	35,91%	19,77%	13,41%	9,77%	10,23%	5,68%	5,23%

Zdroj: vlastní zpracování

Závislost mezi zkušeností s alkoholem a věkem se promítá také do další z otázek, a sice frekvence užití alkoholu za poslední rok. Čím vyšší věková kohorta, tím vyšší je frekvence užití alkoholu v posledním roce. Jediným drobným výkyvem je věková skupina dvanáctiletých, kdy větší podíl respondentů uvedl, že nikdy nepil alkohol, oproti jedenáctiletým. Nicméně v této skupině byl zastoupen o něco větší podíl školáků, kteří alkohol za poslední rok pili 6-9x, než ve věkové kohortě třináctiletých.

Obrázek 11 Frekvence užití alkoholu za poslední rok dle věku

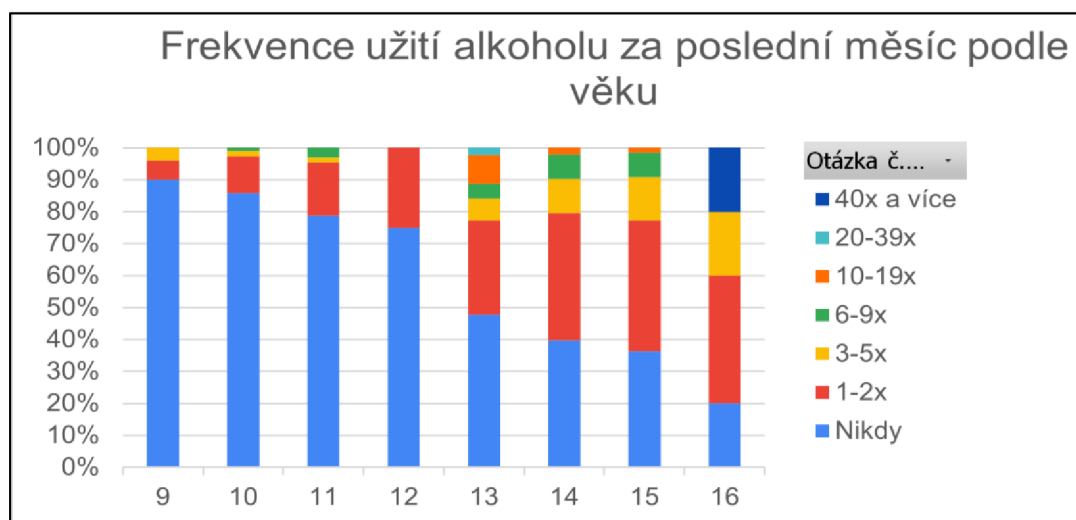
Zdroj: vlastní zpracování v softwaru SPSS

Tabulka 4 Otázka č. 4 – konzumace za poslední rok (Relativní četnosti)

Věk	Nikdy	1-2x	3-5x	6-9x	10-19x	20-39x	40x a více
9	84,00%	12,00%	0,00%	2,00%	2,00%	0,00%	0,00%
10	72,57%	20,35%	3,54%	1,77%	1,77%	0,00%	0,00%
11	65,15%	25,76%	6,06%	3,03%	0,00%	0,00%	0,00%
12	75,00%	0,00%	0,00%	25,00%	0,00%	0,00%	0,00%
13	36,36%	22,73%	15,91%	9,09%	2,27%	11,36%	2,27%
14	25,81%	29,03%	19,35%	11,83%	4,30%	6,45%	3,23%
15	21,21%	21,21%	22,73%	13,64%	18,18%	3,03%	0,00%
16	0,00%	20,00%	40,00%	0,00%	0,00%	0,00%	40,00%
Celkový součet	50,79%	22,22%	11,34%	6,80%	4,54%	2,95%	1,36%

Zdroj: vlastní zpracování

Z pohledu užití alkoholu u studentů základních škol za poslední rok se opět ukazuje, že s rostoucím věkem frekvence užití stoupá, kdy znatelný skok je mezi 15 a 16 lety, především ve frekvenci užití 40x a více. To, že tato skupina poměrně vybočuje ve všech dosavadních otázkách pak může být způsobeno tím, že nejsou úplně běžnými studenty ZŠ vzhledem ke svému věku a je tak možné, že často třeba propadli či měli nějaké další specifické problémy se studiem, mohou být ze sociálně slabších rodin apod., což můžou být přispívající faktory ke zvýšené konzumaci alkoholu. Rovněž pro ně může být alkohol snáze dostupný, vzhledem k tomu, že jsou blíže plnoletosti, nemusí po nich být tak často požadován průkaz totožnosti při koupi alkoholu a podobně.

Obrázek 12 Frekvence užití alkoholu za poslední měsíc dle věku

Za poslední měsíc pili nejvíce alkoholu respondenti ve věku 16 let (80%). Zato 90% respondentů ve věku 9 let označilo, že alkohol nikdy nepilo. U respondentů od 12 let začíná konzumace alkoholu značně stoupat a zvyšuje se míra užívání alkoholických nápojů.

Zdroj: vlastní zpracování v softwaru SPSS

Tabulka 5 Otázka č. 4 – konzumace za posledních 30 dní (Relativní četnosti)

Věk	Nikdy	1-2x	3-5x	6-9x	10-19x	20-39x	40x a více
9	9,00%	6,00%	4,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
10	85,84%	11,50%	1,77%	0,88%	0,00%	0,00%	0,00%
11	78,79%	16,67%	1,50%	3,03%	0,00%	0,00%	0,00%
12	75,00%	25,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%	0,00%
13	47,73%	29,55%	6,82%	4,55%	9,09%	2,27%	0,00%
14	39,78%	39,78%	10,75%	7,53%	2,15%	0,00%	0,00%
15	36,36%	40,91%	13,64%	7,58%	1,52%	0,00%	0,00%
16	20,00%	40,00%	20,00%	0,00%	0,00%	0,00%	20,00%
Celkový součet	63,49%	24,26%	6,35%	3,85%	1,59%	0,23%	0,23%

Zdroj: vlastní zpracování

Celkové výsledky testování závislosti ANOVA potvrzují, že existuje závislost mezi věkem a pitím alkoholu v životě/ během posledních 12 měsíců a během posledních 30 dnů.

Hypotéza H1 je potvrzena.

Byla stanovena hypotéza H2, ke které se přiklání autorka a k ní hypotéza H0 jako protipól.

Hypotéza H2: Existuje závislost mezi věkem a posledním konzumovaným nápojem.

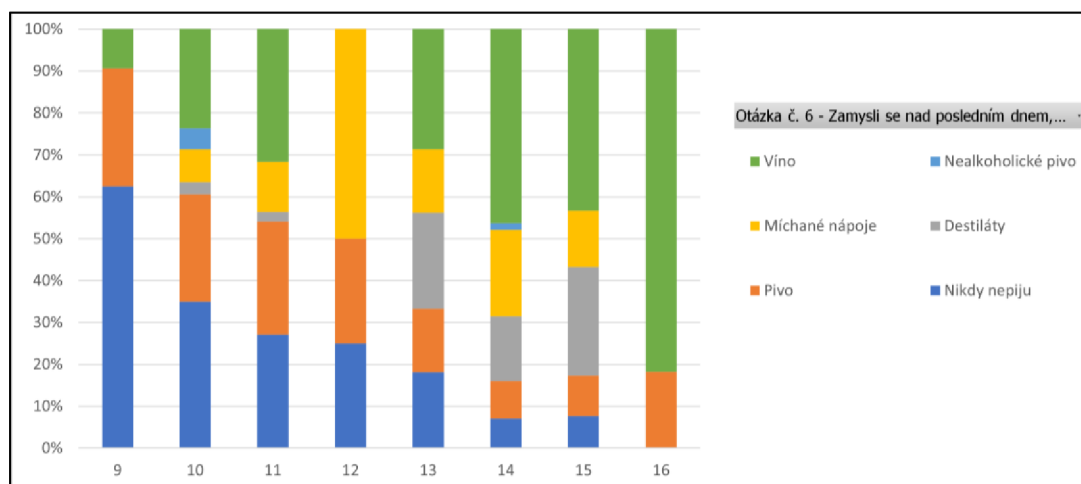
Hypotéza H0: Neexistuje závislost mezi věkem a pitím alkoholu v životě/ během posledních 12 měsíců a během posledních 30 dnů.

Tabulka 6: ANOVA – Otázka č. 6

ANOVA	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.	Sum of Squares
Otázka č. 6 - Zamysli se nad posledním dnem, kdy jsi pil alkohol. Jaký alkoholický nápoj jsi pil.	Between Groups	254,427	7	36,347	14,198	,001
	Within Groups	1108,489	433	2,560		
	Total	1362,916	440			

Zdroj: vlastní zpracování v SPSS

ANOVA prokázala závislost mezi věkem respondentů a typem alkoholického nápoje, který naposledy vypili (sig. 0,001). S rostoucím věkem respondentů zároveň ubývá poměr těch, kteří alkohol nikdy nepili. Je možné pozorovat, že v nejmladší generaci žáků má největší zastoupení posledního pitého alkoholické nápoje pivo, následované v menším množstvím vínem. To může signalizovat obecně známý jev, že Češi jsou národ pijící pivo a dávají ho svým dětem v nižším věku zkoušet.

Obrázek 13 Frekvence typu alkoholických nápojů dle věku

Zdroj: vlastní zpracování v softwaru SPSS

Tabulka 7 Otázka č. 6 (Relativní četnosti)

Věk	Nikdy nepiju	Pivo	Destiláty	Míchané nápoje	Nealkoholické pivo	Vín
9	62,50%	28,13%	0,00%	0,00%	0,00%	9,38%
10	34,98%	25,62%	2,96%	7,88%	4,93%	23,65%
11	27,07%	27,07%	2,26%	12,03%	0,00%	31,58%
12	25,00%	25,00%	0,00%	50,00%	0,00%	0,00%
13	18,10%	15,24%	22,86%	15,24%	0,00%	28,57%
14	7,07%	9,00%	15,43%	20,58%	1,61%	46,30%
15	7,69%	9,62%	25,96%	13,46%	0,00%	43,27%
16	0,00%	18,18%	0,00%	0,00%	0,00%	81,82%
Celkový součet	19,54%	16,70%	12,81%	13,66%	1,42%	35,86%

Zdroj: vlastní zpracování

Více než třetina respondentů uvádí, že alkohol nikdy nepije (35,37 %). Značná část respondentů uvádí, že pili alkohol před 15-30 dny (17,23 %), také před měsícem až rokem (16,33 %). Zhruba 10 % respondentů poté uvádí, že alkohol pila před 1-7 dny. Výsledky

ANOVA testu potvrzují, že **Hypotézu H2, tedy že existuje závislost mezi věkem a posledním konzumovaným nápojem.**

Hypotéza H3: Existuje závislost mezi věkem a tím, před kolika dny pil žák naposledy alkohol.

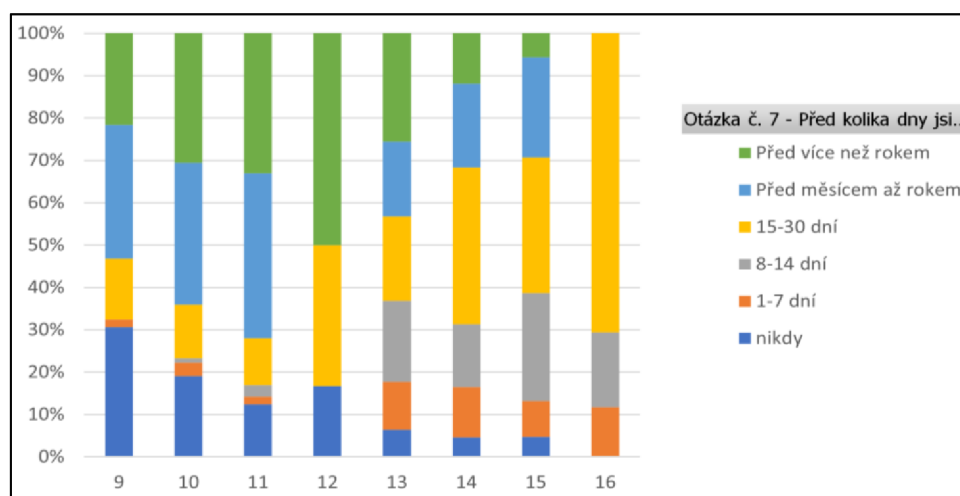
Hypotéza H0: Neexistuje závislost mezi věkem a tím, před kolika dny pil žák naposledy alkohol.

Tabulka 8 Otázka č. 7 - ANOVA

ANOVA		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Otázka č. 7 - Před kolika dny jsi naposledy pil alkohol.	Between Groups	53,759	7	7,680	2,373	,022
	Within Groups	1401,184	433	3,236		
	Total	1454,943	440			

Zdroj: vlastní zpracování v softwaru SPSS

ANOVA prokázala závislost mezi věkem respondentů a poslední konzumací alkoholu (signifikance 0,022). Opět z této skutečnosti vyplývá, že s rostoucím věkem se četnost zkušeností i frekvence konzumace zvyšuje, i přesto, že jsou stále respondenti nezletilí, s maximálním věkem 16 let, což je pravděpodobně mimo jiné způsobeno negativním výsledkem české „kultury“ pití alkoholu a velkou tolerancí vůči alkoholu. Poměrně znepokojivou je poté frekvence, se kterou část nezletilých pije alkohol, respektive kdy měla alkoholický nápoj naposledy. 10 % v případě posledního týdne a dalších 10 % v průběhu posledních 8-14 dnů napovídá, že pětina dotazovaných nezletilých, z nichž velká část neměla ani 15 let, měla alkohol naposledy v posledních dvou týdnech.

Obrázek 14 Frekvence posledního užití alkoholu dle věku

Zdroj: vlastní zpracování v softwaru SPSS

Tabulka 9 Otázka č. 7 (Relativní četnosti)

Věk	Nikdy nepiji alkohol	Před 1-7 dny	před 8-14 dny	Před 15-30 dny	Před měsícem až rokem	Více než před rokem
9	68,00%	2,00%	0,00%	8,00%	14,00%	8,00%
10	53,10%	4,42%	0,88%	8,85%	18,58%	14,16%
11	40,91%	3,03%	3,03%	9,09%	25,76%	18,18%
12	50,00%	0,00%	0,00%	25,00%	0,00%	25,00%
13	20,45%	18,18%	20,45%	15,91%	11,36%	13,64%
14	15,05%	19,35%	16,13%	30,11%	12,90%	6,45%
15	15,15%	13,64%	27,27%	25,76%	15,15%	3,03%
16	0,00%	20,00%	20,00%	60,00%	0,00%	0,00%
Celkový součet	35,37%	9,98%	10,43%	17,23%	16,33%	10,66%

Zdroj: vlastní zpracování

ANOVA prokázala závislost mezi věkem respondentů a otázkou, jaký alkoholický nápoj respondent naposledy pil (sig. 0,001). Taktéž byla prokázána závislost mezi věkem respondenta a dobou, kdy naposledy pil alkoholický nápoj.

Výsledky testování ANOVA potvrzují hypotézu H3, tedy že existuje závislost mezi věkem a tím, před kolika dny pil žák naposledy alkohol. Všechny hypotézy byly potvrzeny a na základě výsledků této práce lze prohlásit, že existuje závislost mezi věkem dítěte a jeho vztahem k alkoholu.

4.4 Diskuze

Výsledky dotazníkového šetření zaměřeného na konzumaci alkoholu mezi žáky základních škol ukázaly, že největší část respondentů (38,78 %) navštěvuje ZŠ Mánesova, následuje ZŠ Trávníky (32,43 %) a nejmenší podíl tvoří respondenti ze ZŠ TGM (28,80 %). Z hlediska pohlaví převažují v souboru muži (60,7 %), ženy tvoří 39,3 %. Věkové kategorie respondentů se pohybují od 9 do 16 let, přičemž nejpočetnější skupinu tvoří 14letí (24,58 %), následovaní 10letými (21,33 %), 15letými (18,69 %) a 11letými (13,70 %).

Analýza ukázala, že pouze 12,91 % respondentů nikdy nepilo alkohol. V posledním roce alkohol nepilo 18,46 % a v posledním měsíci 23,78 % dotázaných. Analýza závislosti mezi věkem respondentů a jejich zkušenostmi s alkoholem pomocí ANOVA prokázala, že s rostoucím věkem se zvyšuje frekvence užívání alkoholu. Toto zjištění podporuje také Janda

ve své bakalářské práci (2010). Uvádí, že zatímco v 9 letech má zkušenost minimum dětí, v 15-16 letech už alkohol pije většina. Mezi 11letými byla skupina těch, kteří nikdy neochutnali alkohol, ještě poměrně výrazná (43,94 %), u 15letých jejich počet značně poklesl (10,61 %). U nejmladší skupiny 9letých respondentů 72 % uvedlo, že alkohol v životě nepili, a 20 % ochutnalo alkohol 1-2x za život. Případová studie WHO „*Global status report: alcohol and young people*“ se s těmito výsledky shodují a uvádí, že konzumace alkoholu mezi mladistvými je celosvětově rozšířený problém. Navíc také zmiňuje, že chlapci pijí alkohol častěji a ve větší míře než dívky, i když rozdíly mezi pohlavími se v některých zemích zmenšují.

Při zkoumání frekvence užití alkoholu za poslední rok se ukázalo, že s vyšším věkem stoupá četnost pití alkoholu. Výjimkou byla pouze skupina 12letých, kde byl větší podíl těch, kteří nikdy nepili alkohol, v porovnání s 11letými. Zároveň však mezi 12letými bylo více těch, kteří pili alkohol 6-9x za rok, než mezi 13letými. Z hlediska typu konzumovaného alkoholu v posledním měsíci respondenti nejméně často pili destiláty (76,54 % je neochutnalo) a míchané drinky (77,68 % je nepilo). Pivo a víno byly zastoupeny v podobné míře a frekvenci. Při dotazu na poslední konzumovaný alkohol (mimo abstinenty) 20 % uvedlo pivo, 14 % víno, 10 % destiláty a 8 % míchané nápoje.

Značná část respondentů (17,23 %) však uvedla, že naposledy pila alkohol před 15-30 dny a 16,33 % respondentů dokonce před měsícem až rokem. Zhruba 10 % respondentů pak uvedlo, že alkohol pilo před 1-7 dny. Tyto výsledky naznačují, že nezanedbatelná část nezletilých respondentů má poměrně častou zkušenost s konzumací alkoholu. Co se týče typu konzumovaného alkoholu, u nejmladší generace žáků (9 let) mělo největší zastoupení pivo (28,13 %), následované vínem (9,38 %). S rostoucím věkem respondentů se preference typu alkoholu měnily. U 14letých respondentů dominovalo víno (46,30 %), následované míchanými nápoji (20,58 %) a destiláty (15,43 %). U 16letých respondentů pak výrazně převažovalo víno (81,82 %).

Většina respondentů (92,52 %) si alkohol pro vlastní potřebu v posledním měsíci nezakoupila v obchodě, supermarketu, večerce či na benzinové pumpě. Podobně 91,16 % respondentů si alkohol nezakoupilo ani v hospodě, restauraci, baru či na diskotéce. Pokud si respondenti alkohol přeci jen koupili, stalo se tak častěji v hospodách, restauracích, barech či diskotékách než v supermarketech a podobných zařízeních. Výsledky dotazníků

vypovídají o tom, že dostupnost alkoholu pro nezletilé je poměrně snadná. Tento názor sdílí také Stoklasová ve své bakalářské práci, kde porovnávala pití alkoholu mladistvých na vesnici a ve městě. Co se týče obtížnosti sehnání alkoholických nápojů, respondenti považují za nejobtížnější sehnat destiláty (48,04 % to uvádí jako nemožné). Sehnat pivo (29,79 % či víno (33,18 %) z pohledu respondentů tak nemožné není. Nejjednodušší je pro respondenty sehnat alkoholické pivo, 20,55 % to pokládá za celkem snadné a 19,17 % respondentů dokonce za velmi snadné.

Míra konzumace alkoholu mezi žáky základních škol v České republice je poměrně vysoká a s narůstajícím věkem stoupá. Znatelný skok je mezi 15 a 16 lety, především ve frekvenci užití 40x a více za poslední měsíc. Z pohledu frekvence a struktury konzumovaného alkoholu je pozitivní, že destiláty společně s míchanými drinky jsou v generaci žáků základních škol pity nejméně. Pivo a víno jsou poněkud častější, zastoupeny v relativně podobné míře i frekvenci pití. Většina respondentů si alkohol pro vlastní potřebu v posledním měsíci nezakoupila. Pokud ho přeci jen koupili, častěji se tak stalo v hospodách, restauracích, barech či diskotékách oproti supermarketům.

4.5 Doporučení pro praxi

Na základě zjištění výzkumu lze formulovat několik doporučení pro praxi. Je třeba zaměřit preventivní programy a intervence především na starší žáky základních škol (13-16 let), u kterých se ukázala nejvyšší míra konzumace alkoholu. Preventivní aktivity by měly být cíleny na informování o rizicích spojených s pitím alkoholu a na posilování dovedností, jak alkoholu odolat. Preventivní programy by měly být komplexní a dlouhodobé. Jedním z vhodných přístupů je program založený na rozvoji životních dovedností. Tento program by se zaměřoval na posilování sebevědomí, schopnosti čelit tlaku vrstevníků, rozhodovací schopnosti a dovednosti řešení problémů. Žáci by se učili, jak se zdravě vyrovnávat se stresem a jak si budovat pozitivní vztahy s ostatními bez potřeby sahání po alkoholu.

Dalším důležitým prvkem preventivních programů by mělo být interaktivní vzdělávání o účincích a rizicích alkoholu. Školy by mohly pořádat workshopy a semináře, kde by odborníci (např. lékaři, psychologové) poskytovali žákům faktické informace o dopadech konzumace alkoholu na zdraví, vztahy a školní výsledky. Tyto informace by měly být podávány zábavnou a angažující formou, například prostřednictvím diskuzí, rolových her nebo multimediálních prezentací.

Preventivní programy by se měly zaměřit i na podporu zdravého životního stylu a nabídku atraktivních alternativ trávení volného času bez alkoholu. Školy by mohly organizovat sportovní a kulturní akce, kluby a kroužky, které by žákům poskytovaly příležitosti k seberealizaci a budování pozitivních vztahů s vrstevníky. Obce by měly podporovat dostupnost volnočasových aktivit, například výstavbou sportovišť, financováním nízkoprahových klubů pro mládež apod.

Kromě preventivních programů je vhodné přijmou několik obecných opatření. Školy by měly úzce spolupracovat s rodiči a zapojovat je do preventivních aktivit. Rodiče hrají klíčovou roli ve formování postoje dětí k alkoholu a měli by jít příkladem. Je důležité, aby rodiče s dětmi otevřeně hovořili o rizicích pití alkoholu a nastavili jasná pravidla. Z obecného hlediska je dále vhodné posílit kontrolu a vymáhání zákazu prodeje alkoholu nezletilým, a to jak v obchodech a supermarketech, tak v restauracích a barech. Personál by měl být důsledně proškolen a měly by být zavedeny účinné sankce za porušování zákazu. Je třeba pokračovat ve výzkumu a monitoringu konzumace alkoholu mezi nezletilými, aby bylo možné sledovat trendy, vyhodnocovat účinnost preventivních opatření a přizpůsobovat intervence aktuálním potřebám.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývala problematikou konzumace alkoholu mezi žáky základních škol. Cílem práce bylo zjistit výskyt fenoménu experimentování s alkoholem mezi žáky základních škol. Dílčím cílem bylo zjistit, zda je výskyt experimentování s alkoholem závislý na věku žáků. Použitou metodou byl dotazník a následně statistické zpracování metodou statistické analýzy ANOVA. Dotazník vyplnilo 594 žáků základních škol.

Značná část respondentů má zkušenosti s pitím alkoholu, přičemž s rostoucím věkem se míra i frekvence konzumace zvyšuje. Zatímco v nižších věkových kategoriích převažují ti, kteří alkohol nikdy neochutnali, u starších žáků je tomu naopak. Z hlediska typu konzumovaného alkoholu jsou mezi žáky nejméně oblíbené destiláty a míchané nápoje. Pivo a víno jsou zastoupeny v podobné míře a frekvenci. Preference jednotlivých druhů alkoholu se s věkem mění, u nejmladších žáků dominuje pivo, zatímco u nejstarších víno. Většina respondentů si alkohol pro vlastní potřebu nezakoupila. Pokud si ho přeci jen opatřili, stalo se tak častěji v restauračních zařízeních než v obchodech. Respondenti považují za nejobtížnější sehnat destiláty, zatímco dostupnost piva a vína je z jejich pohledu snazší. Výsledky výzkumu naznačují, že konzumace alkoholu mezi žáky základních škol je poměrně rozšířeným jevem a s narůstajícím věkem se míra i frekvence pití alkoholu zvyšuje. Dostupnost alkoholických nápojů pro nezletilé se jeví jako relativně snadná. Zjištění poukazují na potřebu systematické prevence a osvěty v oblasti konzumace alkoholu mezi dětmi a dospívajícími.

Na základě výsledků výzkumu lze formulovat několik doporučení pro prevenci konzumace alkoholu mezi nezletilými. Preventivní programy by se měly zaměřit především na starší žáky základních škol ve věku 13-16 let, u nichž se ukázala nejvyšší míra pití alkoholu. Tyto programy by měly být komplexní, dlouhodobé a cílit na informování o rizicích alkoholu a posilování dovedností, jak alkoholu odolat. Vhodným přístupem je program rozvoje životních dovedností, který se zaměřuje na posilování sebevědomí, schopnosti čelit tlaku vrstevníků, rozhodovací schopnosti a dovednosti řešení problémů. Dalším důležitým prvkem prevence by mělo být interaktivní vzdělávání o účincích a rizicích alkoholu formou workshopů a seminářů vedených odborníky. Preventivní programy by měly také podporovat zdravý životní styl a nabízet atraktivní alternativy trávení volného času bez

alkoholu, například prostřednictvím sportovních a kulturních akcí, klubů a kroužků.

Na základě výsledků výzkumu se nabízí několik námětů pro pokračování dalšího výzkumu v oblasti konzumace alkoholu mezi žáky základních škol. Bylo by vhodné realizovat longitudinální studii, která by sledovala vývoj konzumace alkoholu u stejných respondentů v průběhu času, například od začátku druhého stupně základní školy až do ukončení středoškolského vzdělání. V neposlední řadě by bylo přínosné rozšířit výzkum i na další věkové skupiny, zejména mladší školní děti a studenty středních škol, a zkoumat rozdíly v prevalenci, vzorcích a okolnostech konzumace alkoholu mezi nimi. Další oblastí výzkumu by mohlo být detailnější zmapování motivace a okolností konzumace alkoholu mezi nezletilými. Kvalitativní studie využívající hloubkové rozhovory nebo ohniskové skupiny by pomohla odhalit, jaké jsou hlavní důvody, proč mladí lidé sahají po alkoholu, jakou roli v tom hraje vliv vrstevníků, rodiny či médií a jak vnímají dostupnost alkoholu.

Obrázek č.15 - Dotazník

Tento dotazník je anonymní. Nikde neuváděj své jméno. Pro výzkum, který provádím pro svou bakalářskou práci, tě jen požádám o vyplnění ročníku, který zrovna navštěvuješ, věk a pohlaví. Je to pro výzkum podstatné. Na řádek, kde je napsáno ročník napiš jen číslo nebo slovy např. čtvrtý, pátý, osmý, devátý. Prosím odpovídej co nejvíce otevřeně a pravdivě. Pokud nebudeš z nějakého důvodu chtít na nějakou otázku odpovědět nechej ji nezodpovězenou.

Pokud nenajdeš odpověď, která přesně vystihuje tvůj postoj, označ nejbližší možnost. Odpovědi označ kroužkem nebo křížkem. Děkuji za tvůj čas.

ROČNÍK..... VĚK..... POHLAVÍ (MUŽ/ŽENA).....

Kolikrát (pokud vůbec) jsi pil/a nějaký alkoholický nápoj? (v každém řádku označ jednu odpověď)

	Nikdy	1-2x	3-5x	6-9x	10-19x	20-39x	40x a více
A) V životě	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦
B) Během posledních 12měsíců	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦
C) Během posledních 30 dnů	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦

Zamysli se nad POSLEDNÍMI 30 DNY. Kolikrát (pokud vůbec) jste pil/a některý z následujících nápojů? (v každém řádku označ jednu odpověď)

	Nikdy	1-2x	3-5x	6-9x	10-19x	20-39x	40x a více
A) Pivo alkoholické	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦
B) Míchané alkoholické nápoje	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦
C) Víno i šumivé	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦
D) Destiláty (např. rum, vodka, slivovice apod.)	①	②	③	④	⑤	⑥	⑦

Zamysli se nad POSLEDNÍM DNEM, kdy jsi pil/a alkohol. Jaký alkoholický nápoj jsi pil/a? (zakroužkuj jednu odpověď)

- A) Nikdy nepiji alkohol
- B) Alkoholické pivo
- C) Míchané alkoholické nápoje
- D) Víno i šumivé
- E) Destiláty (tzv. tvrdý alkohol např. rum, vodka, slivovice)

Před kolika dny jste naposledy pil/a alkohol? (zakroužkuj jednu odpověď)

- A) Nikdy nepiji alkohol
- B) Před 1-7 dny
- C) Před 8-14 dny
- D) Před 15-30 dny
- E) Před měsícem až rokem
- F) Více než před rokem

Kolikrát (pokud vůbec) jste si v POSLEDNÍCH 30 DNECH obstaral/a alkoholické nápoje pro vlastní spotřebu? (v každém řádku označ jednu odpověď)

	Nikdy	1-2x	3-5x	6-9x	10-19x	20x nebo více
A) V obchodě, supermarketu, večerce nebo na benzínové pumpě	①	②	③	④	⑤	⑥
B) V hospodě, restauraci, baru, na diskotéce	①	②	③	④	⑤	⑥

Jak obtížné by podle tvého názoru bylo pro tebe sehnat si následující alkoholické nápoje, kdybys o ně stál/a? (v každém řádku označ jednu odpověď)

	Nemožné	Velmi obtížné	Celkem obtížné	Celkem snadné	Velmi snadné	Nevím
A) Alkoholické pivo	①	②	③	④	⑤	⑥
B) Míchané alkoholické drinky	①	②	③	④	⑤	⑥
C) Víno i šumivé	①	②	③	④	⑤	⑥
D) Destiláty (tzv. tvrdý alkohol)	①	②	③	④	⑤	⑥

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

AGU, Chinwendu F., et al. Alcohol drinking among primary school children in Trinidad and Tobago: Prevalence and Associated Risk Factors. *Asian Pacific journal of cancer prevention*, 2018, 19.S1: 51-55.

BAREŠ, Jiří. Mezinárodní standardy prevence užívání drog. Praha: Národní monitorovací středisko pro drogy a drogovou závislost, 2014. 1. vyd. 56 s. ISBN 978-80-7440-097-1

BÁRTÍK, Pavel, MIOVSKÝ, Michal, ed. Primární prevence rizikového chování ve školství: [monografie. Praha: Sdružení SCAN, c2010. ISBN 978-80-87258-47-7

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele. Páté, nezměněné vydání.* Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-5053-1.

DVOŘÁK, Ondřej. Já, droga. Praha: Grada Publishing, 2023. ISBN 978-80-271-3759-6.

EHRMANN, Jiří a HŮLEK, Petr. Hepatologie. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3118-6.

FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-5046-0.

GEISLEROVÁ, E., 2012. Mít přehled: průvodce informačními a poradenskými službami pro mládež v ČR. Praha: Národní institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, ISBN 978-80-87449-02-8

HAMES, Gina. Alcohol in World History. Oxfordshire: Routledge, 2014. 152 pp. ISBN 9781317548690.

HENNESSY, Emily A.; TANNER-SMITH, Emily E. Effectiveness of brief school-based interventions for adolescents: A meta-analysis of alcohol use prevention programs. *Prevention Science*, 2015, 16: 463-474.

JANDA, Jan. *Alkohol a mládež* Online. Bakalářská práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta. 2010. Dostupné z: <https://theses.cz/id/6qrb33/>.

JANDOUREK, Jan. Slovník sociologických pojmů: 610 hesel. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3679-2

JERNIGAN, David H., et al. *Global status report: alcohol and young people*. World Health Organization, 2001.

KANTOROVÁ, J., et al. *Vybrané kapitoly z obecné pedagogiky I*. Olomouc: Hanex, 2008. 246 s. ISBN 978-80-7409-024-0.

KRAUS, Blahoslav a kol. *Sociální patologie*. Vyd. 2. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 325 s. ISBN 978-80-7435-080-1

KRAUS, Blahoslav. *Společnost, rodina a sociální deviace*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 157 s. ISBN 978-80-7435-411-3

KUKLA, L., a kolektiv. 2016. *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. Praha: Grada Publishing, ISBN 978-80-247-3874-1.

MACARTHUR, Georgie J., et al. Peer-led interventions to prevent tobacco, alcohol and/or drug use among young people aged 11–21 years: a systematic review and meta-analysis. *Addiction*, 2016, 111.3: 391-407.

NEŠPOR, K. *Vaše děti a návykové látky*, 1. vyd., Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-515-6

NEŠPOR, Karel. *Úsměvy, zkušenosti, výstřednosti*. Praha: Portál, 2020. ISBN 978-80-262-1669-8.

PALČOVÁ, Alena (ed.). *Terminologický slovník z oblasti alkoholu a drog*. Praha: Psychiatrické centrum, 2000. ISBN 80-85121-08-5.

SKÁLA, J., *Lékařův maraton*, 1. vyd., Praha: Český spisovatel, 1998, ISBN 80-202-0663-9

SOBOTKOVÁ, Veronika. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4042-3

STOKLASOVÁ, Petra. *Alkohol a alkoholismus z pohledu adolescentní mládeže v porovnání město Ostrava a vesnice* Online. Bakalářská práce. Ostrava: Ostravská univerzita, Lékařská fakulta. 2011. Dostupné z: <https://theses.cz/id/lu1n1g/>.

STOŽICKÝ, František a SÝKORA, Josef. *Základy dětského lékařství*. Vydání druhé. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-

2997-1.

ŠAMÁNEK, Milan a URBANOVÁ, Zuzana. *Když víno léčí*. Praha: Galén, c2013. ISBN 978-80-7262-972-5

ŠVARŤÍČEK, Roman a ŠEĎOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.

VÁGNEROVÁ, Marie a LISÁ, Lidka. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0.

VÝROST, Jozef, Ivan SLAMĚNÍK a Eva SOLLÁROVÁ, ed. *Sociální psychologie: teorie, metody, aplikace*. Praha: Grada, 2019. Psýché (Grada). ISBN 978-80-247- 5775-9.

WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Global status report on alcohol and health 2018*. World Health Organization, 2019. ISBN: 978-92-4-156563-9

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Podíly alkoholických nápojů pro jednotlivé skupiny ve vzorku	33
Tabulka 2 Otázka č. 4 - ANOVA	38
Tabulka 3 Otázka č. 4 – celková konzumace (Relativní četnosti).....	39
Tabulka 4 Otázka č. 4 – konzumace za poslední rok (Relativní četnosti).....	40
Tabulka 5 Otázka č. 4 – konzumace za posledních 30 dní (Relativní četnosti)	41
Tabulka 6: ANOVA – Otázka č. 6.....	41
Tabulka 7 Otázka č. 6 (Relativní četnosti)	42
Tabulka 8 Otázka č. 7 - ANOVA	44
Tabulka 9 Otázka č. 7 (Relativní četnosti)	45

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1	Struktura respondentů dle navštěvované školy	288
Obrázek 2	Struktura respondentů dle pohlaví.....	299
Obrázek 3	Struktura respondentů dle věku.....	30
Obrázek 4	Otázka č. 4 - výsledky	31
Obrázek 5	Otázka č. 5 - výsledky	32
Obrázek 6	Otázka č. 6, poslední konzumovaný nápoj - výsledky	34
Obrázek 7	Otázka č. 6, poslední pití alkoholu - výsledky	35
Obrázek 8	Otázka č. 8 – výsledky	36
Obrázek 9	Otázka č. 9 – výsledky	37
Obrázek 10	Otázka č. 4 - Frekvence užití alkoholu dle věku	38
Obrázek 11	Frekvence užití alkoholu za poslední rok dle věku	39
Obrázek 12	Frekvence užití alkoholu za poslední měsíc dle věku	40
Obrázek 13	Frekvence typu alkoholických nápojů dle věku	42
Obrázek 14	Frekvence posledního užití alkoholu dle věku	44
Obrázek 15	Dotazník.....	51

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Vladimíra Šlachtová
Katedra:	Katedra antropologie a zdravotní vědy
Vedoucí práce:	Mgr. Petra Kurková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2024
Název práce:	Problematika experimentování s alkoholem na základních školách v Otrokovicích
Název v angličtině:	The issue of experimentation with alcohol at primary schools in Otrokovice
Anotace práce:	<p>Cílem práce je zjistit výskyt fenoménu experimentování s alkoholem mezi žáky základních škol. Dílčím cílem je zjistit, zda je výskyt experimentování s alkoholem závislý na věku žáků. Pro tyto účely jsou stanoveny tři hypotézy, které budou ověřeny ANOVA testem. Bylo realizováno kvantitativní dotazníkové šetření na vzorku 594 žáků tří základních škol. Získaná data byla analyzována pomocí metody ANOVA s cílem ověřit stanovené hypotézy o vztahu mezi věkem a konzumací alkoholu. Práce by tak měla přispět k hlubšímu porozumění fenoménu konzumace alkoholu mezi žáky základních škol v Otrokovicích a poskytnout podněty pro tvorbu efektivních strategií prevence a snižování rizik spojených s tímto chováním.</p>
Klíčová slova:	alkohol, žáci základní školy, věk, prevence, ochrana zdraví, rizikové chování, dotazník
Anotation:	<p>The aim of the work is to determine the occurrence of the phenomenon of experimentation with alcohol among primary school pupils. A partial goal is to find out whether the occurrence of experimentation with alcohol depends on the age of the pupils. For these purposes, three hypotheses are established, which will be verified by the</p>

	ANOVA test. A quantitative questionnaire survey was carried out on a sample of 594 pupils of three primary schools. The obtained data were analyzed using the ANOVA method with the aim of verifying established hypotheses about the relationship between age and alcohol consumption. The work should thus contribute to a deeper understanding of the phenomenon of alcohol consumption among primary school pupils in Otrokovice and provide stimuli for the creation of effective prevention strategies and reduction of risks associated with this behavior.
Keywords	alcohol, elementary school students, age, prevention, health protection, risky behavior, questionnaire
Rozsah práce:	58 str.
Jazyk práce:	Čeština

